

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

«__» _____ 20__ р.

Кваліфікаційна робота

за освітнім ступенем «Магістр» на тему:

«Північноатлантичний Альянс як фактор європейської безпеки»

студента історичного факультету
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії», ОС «Магістр»

Макаренка Владислава Дмитровича

Науковий керівник:

Пашина Наталія Полікарпівна, д.політ.н., професор
кафедри міжнародних відносин та зовнішньої
політики Маріупольського державного університету

Рецензент:

Фесенко Микола Васильович, д. політ. н., провідний
науковий співробітник державної установи «Інститут
всесвітньої історії НАН України»

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«__» _____ 20__ р.

Маріуполь – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
1.1. Стан наукової розробки теми.....	7
1.2. Категоріально-понятійний апарат, джерельна та методологічна бази дослідження.....	14
Висновки до розділу 1.....	21
РОЗДІЛ 2. НАТО ЯК СИСТЕМА КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ.....	23
2.1. Становлення та трансформація НАТО.....	23
2.2. Організаційна структура Альянсу.....	43
Висновки до розділу 2.....	54
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ НАТО В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	56
3.1. Стратегія глобалізації НАТО: принципи, цілі, завдання, механізми реалізації.....	56
3.2. Перспективи створення нової стратегічної концепції НАТО.....	63
Висновки до розділу 3.....	70
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

ВСТУП

У зв'язку з поглибленням зв'язків між державами у політичній, економічній, соціальній, науково-технічній та інших сферах суспільного життя, підтримання миру й міжнародної безпеки важливу роль відіграє діяльність міжнародних міждержавних організацій. З урахуванням сучасних геополітичних реалій, цю необхідність обумовлено також складністю та характером проблем, що постали перед людством і потребують вирішення.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що характерною рисою сучасності є те, що воєнні загрози, особливо ті, що можуть призвести до широкомасштабної війни, поступаються за рівнем небезпеки новим, невоєнним загрозам – таким, як міжнародний тероризм, сепаратизм, розповсюдження зброї масового ураження, міжнародна організована злочинність, нелегальна міграція та ін. Причому навіть ті держави, які мають найбільші економічні та військові можливості, вже не в змозі самотійно ефективно протидіяти цим загрозам. Єдиним раціональним шляхом ефективною і своєчасною нейтралізації нових загроз є зміцнення міжнародної співпраці у сфері безпеки.

Часи гострої конфронтації між двома наддержавами – США та СРСР та їх союзниками, – «холодна війна» мали своїм закономірним наслідком створення воєнно-політичних блоків, та деякі з них діють до теперішнього часу. Однією з таких організацій, поряд із Західноєвропейським союзом (ЗЄС) та Тихоокеанським пактом безпеки (АНЗЮС) стала Організація Північноатлантичного договору (НАТО).

У деяких випадках кількісне скорочення військових витрат і збройних сил незабаром трансформувалося, по суті, у якісне переозброєння сучасних армій: розробка стратегії ведення «мережецентричних» воєн, створення й удосконалення сил швидкого реагування, впровадження передових наукових розробок у військовій сфері стали найважливішими завданнями військового

розвитку технологічно просунутих країн. Поряд із прискорюваними темпами глобалізації, за останній період відбулися істотні зміни в стратегічній парадигмі НАТО. Актуальність теми дослідження визначається як глобальними світовими політичними процесами, у яких міжнародні організації грають досить значну роль, так і необхідністю аналізу регіональних і глобальних аспектів діяльності Північноатлантичного Альянсу, що стала на рубежі ХХ - ХХІ століть великим актором світової політики. В умовах усунення «холодної війни» НАТО поширила свою діяльність далеко за межі традиційної географічної зони, обумовленої в первісному Уставі.

Особливої значущості тема Північноатлантичного Альянсу як фактора європейської безпеки набула після появи нових видів загроз в усіх сферах життєдіяльності держав, у військовій зокрема. У сучасних геополітичних, соціально-економічних, міжнародно-правових, військово-політичних умовах характер, форми та напрямки військового партнерства між НАТО та його членами потребують переосмислення та уточнення.

Проте сучасному стану та перспективам розвитку євроатлантичної інтеграції присвячені наукові праці таких вітчизняних вчених, як О.С. Бодрук, Ю.М. Бажал, В.В. Говоруха, В.М. Бегма, В.Г. Бульба, Ю.Г. Даник, В.П. Горбулін, О.В. Семіков, В. Замятін, М.В. Сунгуровський, Г. Перепелиця, Б.О. Парахонський, В.М. Рижих, С. Пирожков, А.Є. Тамм, О.О. Труш, В.М. Телелим та ін.

Серед зарубіжних учених, які досліджують євроатлантичну проблематику такі як Ф. Букгарт, В. Андерсон, М. Бозе, Дж. Варвік, Дж. Боравські, Дж. Вуудлів, Н. Віггесгауз, В. Гілц, В. Гейнеман, П. Гюнтер, Л. Каплан, С. Едді, С. Лазарєв, Р. Кеохен, Ю. Томас-Дюрель, Р. Стенлі та ін.

Метою дослідження виступає комплексний аналіз міжнародного партнерства Північноатлантичного Альянсу та визначення його ролі у забезпеченні підтримання миру та європейської безпеки.

Мета роботи зумовила виконання наступних **завдань**:

- розглянути теоретико-методологічну базу дослідження;

- дослідити становлення та трансформацію НАТО;
- визначити організаційну структуру Альянсу;
- проаналізувати Стратегію глобалізації НАТО: принципи, цілі, завдання, механізми реалізації;
- визначити перспективи створення нової стратегічної концепції НАТО.

Об'єктом дослідження є НАТО як організація європейської безпеки.

Предметом дослідження є сукупність процесів, що характеризують становлення НАТО як глобальної організації й великого актору світової політики, сполучення міждержавних, регіональних і національних інтересів в Альянсі, а також його взаємодія з іншими міжнародними організаціями й державами-членами НАТО.

Теоретичною основою даного дослідження стало вивчення й творче переосмислення основних досягнень вітчизняної і зарубіжної науки в галузі міжнародних відносин.

Інформаційну базу дослідження склали підручники, наукові публікації з обраної тематики, публікації у пресі, матеріали науково-практичних конференцій.

Методи дослідження. Діалектичний метод дозволив показати взаємозв'язок та взаємообумовленість суб'єктів та інших основних елементів системи європейського військового партнерства. Компаративний метод – надав можливість порівняти теоретико-методологічні концепції розуміння сутності європейського військового партнерства, а також виявити особливості реалізації військової політики НАТО та його членів на сучасному етапі. Системний метод використовувався задля поглиблення розуміння ролі й місця НАТО у глобальних та регіональних структурах безпеки. Прогностичний метод був застосований при обґрунтуванні перспектив на напрямків європейського військового партнерства НАТО з провідними країнами світу. Інституціональний підхід був покладений в основу розгляду ролі НАТО у формуванні військово-оборонної доктрини як підґрунтя для здійснення міжнародного військового партнерства. Логічним доповненням до

попереднього підходу став функціональний підхід, який дозволяє охарактеризувати діяльність та завдання основних суб'єктів європейського військового партнерства.

Важливу роль зіграло й звертання до історичного методу, коли деякі питання розглядалися в ретроспективі або з позиції з'ясування кореневих причин того або іншого явища. Це послужило більш повному й об'єктивному рішенню завдань, поставлених у роботі.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дана робота є комплексним дослідженням феномену міжнародного військового партнерства як системоутворюючої складової забезпечення європейської безпеки.

Практичне значення отриманих результатів обумовлене сукупністю положень, які конкретизують наукову новизну. Сформульовані у дослідженні наукові положення, висновки, практичні пропозиції можуть бути застосовані:

В науково-дослідницькій роботі – для подальшого наукового осмислення феномена міжнародного військового партнерства та його ролі у зміцненні європейської безпеки, утвердженні демократичних цінностей у взаємодії силових структур й громадянського суспільства;

В політичній діяльності – як теоретичний матеріал для формування науково-обґрунтованої позиції політичних суб'єктів з вищезазначених проблем;

В навчальному процесі – при розробці відповідних спецкурсів та окремих тем з політології, міжнародного права, конфліктології; при підготовці розділів підручників та навчальних посібників з політичних наук; при читанні лекцій та проведенні практичних занять; в науково-дослідницькій роботі аспірантів, магістрів та студентів.

Структурно робота складається із вступу, трьох розділів, які в свою чергу поділені на підрозділи, висновків, списку використаних джерел на 7 сторінках (88 найменувань). Загальний обсяг становить 83 сторінок, з яких основного тексту – 76 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки теми

Дослідження будь-якої проблеми пов'язане з науковим пошуком як фактичної інформації, так і з осмисленням теоретичного надбання науковців з відповідної теми чи близької до неї тематики. Озвучена нами тема ще не має спеціального узагальненого наукового дослідження, однак маємо достатньо велику кількість інших спеціальних наукових праць як українських, так і зарубіжних вчених, що є дотичними тією чи іншою мірою до неї.

На сьогодні маємо надзвичайно велику кількість літератури, присвяченої НАТО. Характеристика літератури виключно НАТО вийде за межі цього дослідження і не дасть відповідного уявлення про стан наукової проблеми. Стан дослідження означеної проблеми залежить від двох факторів:

- 1) рівня теоретичних напрацювань з ключових питань;
- 2) рівня дослідження діяльності НАТО [7, с.99].

Оскільки тема дослідження стосується європейської безпеки та НАТО, то, очевидно, витoki його вивчення слід шукати в самих початках створення. Адже зазвичай початком цього процесу вважають вивчення пропаганди захисту Європи від радянського впливу. До речі, НАТО була заснована задля стримування розповсюдження впливу СРСР в Європі. До організації увійшли 12 країн по обидва боки Атлантики для захисту головних цінностей: свободи, демократії, прав людини і верховенства закону. Відповідно підвищився інтерес в науковому світі, для якого важливим було зрозуміти і запропонувати нові шляхи та засоби, якими можна налагодити політичну комунікацію задля впливу на правлячий політичний клас і формування міжнародного миру [14, с.71].

Організація Північноатлантичного договору (НАТО) перебуває в процесі постійної трансформації, в наслідок чого наукові праці та розробки проблеми місця НАТО в системі колективної безпеки швидко стають неактуальними. Зважаючи на складність і динамічність євроатлантичної проблематики як предмета наукових досліджень, науковці не дотримуються спільної лінії щодо зміненої ролі НАТО у світі, місця НАТО в системі сучасної колективної безпеки, нової місії НАТО тощо [55, с.49].

Наприклад, одні вчені стверджують, що ця організація прийняла нову форму після закінчення Холодної війни, на що знадобилося багато часу, якщо врахувати складність перетворення системи самої організації та взяти до уваги потребу в реформах у багатьох сферах, у тому числі і необхідність реформування управлінської системи НАТО. Інші науковці вважають, що діяльність так званого «нового» НАТО бере свій початок з часів розгортання перших миротворчих операцій поза власними межами та розширення співпраці з іншими країнами, які не є членами НАТО. Існує й інша позиція, згідно з якою стверджується, що «нова місія» НАТО була започаткована після подій 11 вересня 2001 р. разом із застосуванням ст. 5 Вашингтонського договору, після чого НАТО став бюрократичною організацією, від якої швидкими кроками прямують європейці, розвиваючи власну безпекову політику та набираючи обертів реальної незалежності, організацією, чий час уже давно вийшов [78, с.34].

Ще один альтернативний погляд на ці проблеми доводить, що офіційно існування НАТО ніколи не залежало повністю лише від загрози з боку Радянського Союзу. Прихильники такої теорії стверджують, що роль НАТО полягає також в інтегруванні Західної Європи та в загальних цінностях, які розділяють члени НАТО, при цьому виступаючи в ролі гаранта певної стабільності в Західній Європі в часи Холодної війни та після неї. Прихильники такої позиції стверджують, що потреба в НАТО залишилась і після Холодної війни та після подій 11 вересня 2001 р. лише завдяки його власній еволюції. Трансформація НАТО в період Холодної війни відбулася у

форматі від традиційної форми військового Альянсу колективного захисту до політично-військової організації у сфері безпекової співпраці, достатньо бюрократичної і такої, що має розвинений комплекс процесу прийняття рішень [66, с.3].

Таке розмаїття думок та позицій з приводу тематики «нової» місії НАТО ще раз доводить нерозкритість багатьох питань, пов'язаних з НАТО. Відповіді на ці питання можна знайти в глибокому і неупередженому аналізі історичних фактів про організацію Північноатлантичного Альянсу, його становлення і розвиток.

Найрізноманітніші аспекти євроатлантичної інтеграції продовжують бути предметом досліджень багатьох вітчизняних учених. Однак заради справедливості варто зазначити, що ці дослідження мають фрагментарний, малосистемний характер, оскільки у вітчизняній науці ще тільки відбувається постановка наукової проблеми євроатлантичної інтеграції, теоретичні дослідження в цій сфері ще не отримали належного рівня розробки, внаслідок чого взагалі відсутні серйозні напрацювання в цій царині [47, с.3].

Невисокий ступінь наукових пошуків і вивчення лише окремих аспектів євроатлантичної інтеграції пояснюються передусім, напевно, внутрішніми і зовнішніми чинниками й процесами, що відбуваються в Україні.

Увага вітчизняних вчених зосереджена передусім на внутрішніх питаннях, пов'язаних з євроатлантичною інтеграцією України, і при цьому вони надто мало використовують зарубіжні наукові розробки, які пояснюють істинні причини створення НАТО, особливості його становлення, розширення, організації діяльності, управління організаційними структурами тощо. Зокрема, недостатнім є вивчення справжніх причин, які вплинули на створення Північноатлантичного Альянсу, його подальшого розширення та основних концептуальних засад діяльності [16, с.11].

Історики і військові теоретики, які присвятили свої праці дослідженню історії Північноатлантичного Альянсу, вивчали й аналізували історіографію, яка присвячена формуванню й еволюції стратегії НАТО, з цього випливає, що

пріоритетом було встановлення сутності стратегії НАТО. В цьому підході виділяють дві моделі. Перша модель зазначає, що як на початку, так і в процесі трансформування, сама стратегія НАТО мала на меті служіння цілям оборони і захисту західної цивілізації. Інша характеризує стратегію Альянсу, як засіб для досягнення імперіалістичних цілей блоку (боротьба за сфери впливу, ринки, ресурси, політичне і військове панування), внаслідок цього, стратегія НАТО вважається агресивною, як і сам Альянс, метою якого є досягнення вищевказаних цілей «з позиції сили» та орієнтованою на досягнення поставлених цілей зовнішньої політики винятково військовими засобами [73, с.47].

Історики і теоретики Північноатлантичного Альянсу представляють його історію як єдиний, безупинний процес зміцнення й вдосконалення його структури, а також розширення діяльності Альянсу. Основними концепціями стосовно стратегії та доктрини Альянсу можна назвати наступні. Коаліційна об'єднана стратегія Північноатлантичного Альянсу повинна бути військово-політичною (Б. Г. Ліддел Гарт); поширена не тільки на практичне керівництво війною, але й на вирішення цілого ряду проблем мирного часу (Е.Дж.Кінгстон-Макклорі); політичною метою стратегії Заходу є «протидія войовничому комунізму та замикання його у своїх власних кордонах», а основним методом ведення міжнародної політики – «холодна війна», в якій треба використовувати погрози ядерною зброєю як засіб для примусу до поступок мирним шляхом і запобігання військового конфлікту(Д. Слессор); елементами стратегічного планування повинні були стати засоби психологічної війни (У.Кауфман); залежність як від військових і географічних, так і від політичних і економічних чинників (Е. Дж. Кінгстон-Макклорі); підготовка системи єдиних поглядів на характер майбутньої війни, підготовка до неї країн-членів блоку, об'єднаних і національних збройних сил, а також засоби її ведення (Дж.Кінгстон-Макклорі); принципи, що покладені в основу нової стратегії, мають визначати чисельність, структуру й організацію збройних сил, види бойової техніки, набір та підготовку необхідного особового складу, а також

різні види маневрів (П.Жако); важливе значення ядерної зброї у разі необхідності застосування класичних (конвенціональних) збройних сил (Б.Броді, Д. Слессор, О.Сміт). Отже, основним принципом атлантичної стратегії був принцип «або мир, або ядерна війна», тому що іншого вибору в умовах «Холодної війни» та колосальної диспропорції в людських резервах між Заходом та Сходом немає (П. Галлуа). Військова стратегія вважалась головним засобом, за допомогою якого союзники могли здійснювати політичний вплив не тільки по відношенню до супротивника, але і по відношенню один до одного (Р. Осгуд). Попри це, коаліційна стратегія повинна була бути результатом компромісного поєднання певних елементів національних стратегій союзників, основу яких складатимуть єдність інтересів і цілей (Е. Дж. Кінгстон-Макклорі) [80, с.27].

Значну кількість праць присвячено аналізу військово-стратегічних концепцій і військової доктрини США, які спричинили головновий ідейний вплив на формування та еволюцію військово-політичної стратегії НАТО: теорії тотальної і глобальної війни (М.Тейлор, Б.Броді, П. Галуа та ін), теорії «повітряної війни» (Д.О. Сміт), концепції «врівноважених збройних сил» (Е. Дж. Кінгстон-Макклорі, Б. Броді, М.Тейлор) [54, с.9].

Також на формування стратегії НАТО вплинули військові концепції, які знайшли своє відображення у працях наступних дослідників: «периферійної стратегії» (Б. Г. Ліддел Гарт, П.Е. Жако, М. Болл, Б. Мур, Г.Кіссінджер), стратегії «передових рубежів» (Е.Дж. Кінгстон-Макклорі, Б. Г. Ліддел Гарт, П. Галлуа та ін.), концепції «щита і меча» і її модифікаціям (Е. Кінгстон-Макклорі, Б. Броді, П. Галлуа, Б. Г. Ліддел, Д.Слессор, Д. Хілі, Гарт Р. Осгуд, Р. Хільсмен, Г. Кіссінджер, У. Ростоу, А. Бухен) [66, с.4].

Друга модель, яку умовно називають «агресивною», зважаючи на точки зору її представників на стратегію НАТО, характеризує стратегічну концепцію НАТО як засіб для досягнення імперіалістичних цілей блоку шляхом застосування «силової» політики та «балансування на грані війни», отже досягнення політичних цілей «світового панування» виключно військовими

методами. Таке бачення Альянсу було типовим не тільки для істориків, військових теоретиків Радянського Союзу та соціалістичних країн, але й для деяких істориків Західних країн. В офіційній радянській історіографії основна увага була приділена ідеологічним факторам, зазначаючи, що в сутності політики створення будь-яких блоків і союзів, справжні рушійні сили цієї політики, ті внутрішні протиріччя, які існували між країнами-учасниками цих союзів можуть бути науково розроблені «лише в світі вчення марксизму-ленінізму» [38, с.79].

Джерелами дослідження історії та стратегії НАТО були офіційні документи, матеріали, статті, а також деякі книги та мемуари військових та політичних діячів, а також матеріали періодики. Значна кількість авторів, не зважаючи на зберігання більшості документів діяльності НАТО, особливо військової, в сейфах генштабів та міністерств країн-учасниць, вважали, що «опублікованих документів і матеріалів достатньо, щоб детально проаналізувати і розкрити справжню агресивну сутність, цілі та завдання Альянсу» [38, с.79].

В результаті вивчення та аналізу радянської історіографії можна умовно визначити три проблемних напрями:

- 1) дослідження, що присвячені історії створення і діяльності НАТО як військового блоку;
- 2) роботи, які досліджують динаміку міжнародних відносин і висвітлюють Альянс зважаючи на різноманітні аспекти «холодної війни»;
- 3) роботи військових теоретиків, які розглядають процес становлення та трансформації стратегії Заходу і історію створення інтегрованих збройних сил Альянсу.

Питанню створення та діяльності Північноатлантичного блоку і деяким аспектам політики США та західноєвропейських країн, що мали відношення до цієї проблематики, присвячена велика кількість праць радянських авторів. Основну увагу автори приділяють аналізу передумов, мети та причин створення Альянсу, цілеспрямованості завдань та принципів НАТО

(В.І.Лісовський, Б. М. Халоша), початку гонки озброєнь (Г. Х Шахназаров, В.Чепраков), загостренню імперіалістичних протиріч (К.П.Вощенков, М. С. Драгілев), економічним аспектам діяльності Альянсу (І. Пунанов), майбутньому Німеччини в агресивних планах Заходу (Н.Іноземцев), окремим угодам, рішенням та їх впливу (Н. Молчанов), еволюції атлантичних відносин, військово-політичній інтеграції (В.Г.Барановський), розглядають різноманітні аспекти євроатлантичного партнерства між країнами-членами НАТО, особливо щодо лідерства США (В.С.Шейн), специфіці військово-політичного курсу Англії в Європі (Г.В.Колосов) взаємовідносинам США і Франції (О.Є.Єфремов, Л. О. Саличева, Н.Н.Молчанов), проблемам майбутнього Німеччини у військових планах НАТО (Н.Ніколаєв, А. А. Галкин та Д.Є.Мельников, Н. К. Глазунов), але всі вони переповнені заідеологізованою критикою малочисельних фактів, однаково трактують події, угоди і рішення, особливо акцентуючись на агресивному характері як Альянсу взагалі, так, зокрема, і стратегічних концепцій та доктрини НАТО [44, с.53].

До другого напрямку проблематики належать ті розділи робіт, що надають відомості непрямого характеру, тобто присвячених дослідженню міжнародних відносин, які стосуються історії діяльності на доктрини НАТО, що акцентують більшу увагу не на сутності стратегічних концепцій і доктрини Альянсу, а збільш на їх характеристиках, напрямках та наслідках, що несе за собою застосування або навіть декларування прийнятої на той час військово-політичної стратегії Альянсу(О. Є. Єфремов, В.Березжков, А.Алексеев), впливу НАТО на міжнародні відносини, а також роль, яку блок відігравав у зміні балансу сил в Європі та світі, його участі НАТО у військових конфліктах в Кореї та Індокитаї (П. А. Жілін, А.Є.Єфремов, М. Толченов) [70, с.44].

До третього напрямку належать роботи присвячені історії збройних сил країн-учасниць Північноатлантичного Альянсу взагалі; окремих видів, родів військ (В. Валерін, Н.К.Глазунов та П.Є. Масленніков); окремим Командуванням Альянсу (А. Фролов) а також створенню інтегрованих збройних сил НАТО (Р.Г.Сімонян, В. А. Петров, Н.Г.Павлов); мілітаризації

країн-членів НАТО (Р.Г.Сімонян, В. Чепраков, Н. А. Чалдимов); гонці озброєнь (П. А. Жілін, Г.Х.Шахназаров, М.Толченов,), в яких зазначаються передумови та причини цих подій, надаються припущення їх цілеспрямованості та прогнозуються можливі наслідки, зокрема можливі майбутні конфлікти, які нібито провокує прийнята Альянсом стратегія і відповідний їй розвиток збройних сил [13, с. 37].

1.2. Категоріально-понятійний апарат, джерельна та методологічна бази дослідження

Вашингтонський договір є основним документом Північноатлантичного Альянсу. А офіційним документом, що визначає довгострокові цілі НАТО у сферах безпеки і оборони. Саміти на вищому рівні і саміти країн-членів Альянсу, як спосіб для вивчення цілей та завдань Альянсу.

Розвиток стратегічного мислення НАТО можна поділити на три періоди: світ під час холодної війни, після її завершення та період після 11 вересня 2001 р. Поняття «оборона» та «стримування» є визначальними в стратегії НАТО з 1949 і до 1991 р. Перша стратегічна концепція НАТО – «Стратегічна концепція оборони Північноатлантичного регіону (документ Оборонного комітету № 6/1)» від 6 січня 1950 р. Документи «Стратегічні керівні вказівки» № 13/16 та ВК № 14. Війна на Корейському півострові та друга Стратегічна концепція НАТО. «Стратегічна концепція оборони Північноатлантичного регіону» – друга концепція НАТО, схвалена ПАР (Північноатлантичною Радою) від грудня 1952 р. (документ ВК № 3/5) [32, с.1].

Масовий удар у відповідь і Третя Стратегічна концепція НАТО. Документ ВК № 48 – перший офіційний документ НАТО, де відкрито обговорювалося застосування ядерної зброї. Документ ВК № 14/2 – третя Стратегічна концепція НАТО «Загальна Стратегічна концепція оборони території країн-членів НАТО». Документ ВК № 48/2 «Заходи з реалізації стратегічної концепції» [10, с. 88].

У грудні 1956 року в було опубліковано звіт “Комітету трьох мудреців” відносно позавійськового співробітництва невійськову співпрацю НАТО. Спеціальний звіт генсека Альянсу Дірка Стікера від 17 квітня 1962 року відносно безпекової політики та політичний контроль ядерної зброї - це перший крок Північноатлантичного Альянсу до регулювання своєї політики масового удару у відповідь шляхом консультацій. [46, с.26].

У грудні 1967 року було прийнято "Загальну стратегічну концепцію оборони території Організації Північноатлантичного договору". Вона стала четвертою стратегічною концепцією Альянсу (документ ЄС 14/3) від 12 грудня 1967 р. Основними принципами цієї концепції стали гнучкість та ескалація.. Документом Верховного Командування № 48/3 було прийнято "Заходи відносно здійснення Стратегічної концепції оборони зони відповідальності". Доповідь Армеля: "стримування" та "діалог" [59, с. 69].

Терористичні удари по США від 11 вересня 2001 р. – основний стимул продовження поглиблення та розширення партнерства, прискорення реформування для створення нових політичних відносин.

«Керівні вказівки ВК щодо виконання збройними силами Стратегії Північноатлантичного союзу» (ВК 400/2) від 12 лютого 2003 р. – додатковий секретний документ. Аналіз можливого майбутнього безпекового середовища в «Комплексних політичних настановах» від листопада 2006 р.

Стратегічна концепція 2010 р. «Активна участь, сучасна оборона». Її основні завдання та сутність: кризисне регулювання, колективна оборона, безпека на основі співробітництва.

Хронологічний покажчик:

1. Квітень 1949 р. – підписання Вашингтонського договору
2. Квітень 1967 р. – прийняття доктрини Армеля
3. Серпень 1975 р. – прийняття Гельсінського заключного акту
4. Листопад 1991 р. – Римська зустріч на вищому рівні, на якій було прийнято Стратегічну концепцію главами держав та урядів країн-учасниць НАТО.

5. Січень 1994 р. – саміт Північноатлантичної ради в Брюсселі.
6. Липень 1997 р. – Мадридська зустріч на вищому рівні.
7. 23 – 25 квітня 1999 р. – Вашингтонська зустріч на вищому рівні.
8. 9 червня 1999 р. – укладено Військово-технічна угода між НАТО та Союзною Республікою Югославія.
9. В 1952 р. до даного договору приєдналися Греція і Туреччина.
10. Федеративна Республіка Німеччина увійшла в Альянс в 1955 р.
11. В 1966 році Франція зупинила членство у військової організації НАТО, проте залишилась учасницею політичної структури. Не зважаючи на це, Франція приймала активну участь у військовій операції НАТО в Югославії в 1999 році. У 2009 р. вона повернулася до всіх структур НАТО.
12. У 1974 році Греція вийшла, а в 1981 році знову увійшла в НАТО.
13. 1982 р. до складу НАТО увійшла Іспанія («Третє розширення НАТО»).
14. В 1999 році, до НАТО увійшли Угорщина, Польща і Чехія («Четверте розширення НАТО»),
15. У 2004 році - Болгарія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія та Естонія («П'яте розширення НАТО»).
16. У 2009 р до складу НАТО увійшли Хорватія і Албанія («Шосте розширення НАТО»).
17. У 2017 році до складу НАТО увійшла Чорногорія («Сьоме розширення НАТО»).
18. У 2020 році - Північна Македонія («Восьме розширення НАТО»).

Однією із загальноприйнятих думок є те, що всю джерельну інформацію можна розділити на 2 групи: опубліковані та неопубліковані джерела. Остання характеризується тим, що не є загальнодоступною і потребує ще спеціального опрацювання для свого оприлюднення (зазвичай це матеріали, які зберігаються в архівах держави чи окремих установ). До першої групи належать джерела, які вже оприлюднені і доступні для вивчення будь-ким.

У своїй роботі користувалися вже опублікованими джерелами. Всю базу було розділено на три великі групи:

- 1) нормативно-правові акти;
- 2) аналітичні записки;
- 3) інформація НАТО;
- 4) Інтернет ресурси.

Усі вони є письмовими джерелами.

Джерельна база дослідження включає значний обсяг офіційних документів. Серед них, базові документи, які регулюють відносини між Україною та НАТО, – Вашингтонський договір про заснування Організації Північноатлантичного договору, Воєнна доктрина України, Закон України «Про основи національної безпеки України», рамковий документ: «Партнерство заради миру», План дій «Україна – НАТО», План дій щодо членства в НАТО, Декларація Мадридського саміту НАТО, декларації а також заяви офіційних осіб та органів державної влади України, представників країн-членів НАТО і функціонерів НАТО з питання процесу євроатлантичної інтеграції України, документи, що презентують офіційну позицію Російської Федерації стосовно процесу розширення НАТО.

З наукових праць, використаних в процесі дослідження, слід виділити праці В. Горбуліна, Є. Бершеди, Ю. Давидова, В. Маркелова, В. Леонова, У. Маршалла, М. Ожевана, П. Рудольфа, Дж. Саймона, І. Храбана, Т. Стародуба, які розглядають питання формування та реконфігурації євроатлантичної системи безпеки. Загальнотеоретичні аспекти функціонування сектору безпеки висвітлені в працях відомих дослідників Р. Хааса, З. Бжезінського, Г. Кісінджера, А. Уткіна, Дж. Ная, Р. Ульмана. Проблемам виникнення нових загроз, реагуванню на них і ролі України в системі забезпечення регіональної безпеки присвячені праці Л. Голопатюка, Т. Букволла, А. Гриценка, В. Гречанінова, А. Зленка, Б. Парахонського, О. Клітченка, Г. Перепелиці, В. Чалого, С. Пирожкова, Дж. Шерра та ін.

Комплексне дослідження проблем відносин між Україною і НАТО відображене в працях українських дослідників О. Полторацького та Т. Брежнєвої.

Стосовно аналітичних записок як виду джерел, то мусимо зазначити, що вони такими є з огляду на відображений в них матеріал, який спеціально відібрано та згруповано в єдиний текст з метою надання об'єктивного погляду на наявні проблеми та можливості їх подолання за допомогою відповідних засобів. Зазвичай такі аналітичні записки створюють на замовлення органів влади [15, с. 29].

Інформація з міжнародних організацій також є суттєвим джерелом для нашого дослідження. Передовсім, звісно, маємо на увазі ту інформацію, що надходить із НАТО через електронні публікації та повідомлення на їхніх електронних ресурсах.

Особливим видом джерел для поданої роботи слід назвати інформацію ЗМІ. Її специфічність визначається насамперед оперативністю, на відміну від багатьох інших видів джерел. Саме з цих джерел було взято значну кількість інформації, що стосується комунікації та діяльності НАТО. Водночас треба вказати і на деякі особливості цих джерел у контексті їхнього розвитку відповідно до політичних обставин.

Як свідчать доступні джерела, сучасні процеси міжнародних відносин пов'язані з «включенням» у політичні процеси ЄС та НАТО. Ця проблематика виражається насамперед в отриманні військових гарантій від НАТО і доступу до ринку та структурних фондів ЄС.

«Включення», як зазначає ряд дослідників, може мати різні форми (приєднання до торгово-економічних, військово-політичних блоків, залучення в культурно-мовні та торгові простори без чітких політичних зобов'язань), що дозволяє малим державам балансувати між кількома великими гравцями, граючи на протилежних інтересах та інтернаціоналізуючи ризики. Проте стає явною тенденція дедалі більшої залежності, підсиленої процесами глобалізації та регіоналізації:

1) зростає значення світової торгівлі; прискорення комунікації; посилення транскордонних загроз;

2) з іншого боку, відбувається регіоналізація, розвиток економічних зв'язків на регіональному рівні. Частиною цієї тенденції є розвиток транснаціональних суб'єктів як різного роду громадських організацій, так і транснаціональних корпорацій [28, с.7], які стають важливим фактором у розрахунках національних правлячих політичних класів. Вплив країн-учасниць Північноатлантичного блоку і насамперед США на конструювання політики ЄС щодо Росії через балтійські країни, російський правлячий політичний клас та громадські еліти усвідомили пізніше, коли процес інтеграції в європейські структури завершився [51, с.13].

Методологія в науковому дослідженні – це ряд способів та засобів досягнення поставлених завдань. Зазвичай їх поділяють на загальні та спеціальні. Саме за допомогою впровадження відповідної методології нам вдалося досягти необхідних результатів і вирішити поставлені завдання.

Передовсім було застосовано загальнонаукові методи (аналіз, синтез), системно-структурний метод та соціокультурний підхід (інституційний і позиційний аналіз).

Аналіз та синтез як загально-наукові методи використано для виокремлення елементів, ознак, властивостей соціально-комунікаційних технологій взаємодії НАТО з країнами-учасницями, встановлення зв'язку між складовими частинами і поєднання їх з метою пояснення відповідних тенденцій.

Системно-структурний метод нам допоміг розкрити процес трансформації НАТО під впливом соціально-комунікаційних технологій [74, с.53].

Окрім того, автор дослідження спирається також на принцип об'єктивності, в основі якого лежить врахування обставин (політичних, економічних, правових, культурних тощо), де з'являються і розвиваються взаємовідносини між НАТО та країнами-учасницями.

Відповідно до Північноатлантичного договору 1949 року, то НАТО має на меті «зміцнення стабільності і підвищення добробуту в Північноатлантичному регіоні». «Країни-учасниці об'єднали свої зусилля з метою створення колективної оборони, підтримки безпеки та збереження миру» [18, с. 142].

У цілому блок створювався для «відображення радянської загрози» [33, с. 54]. За словами першого генерального секретаря Ісмей Гастингса, мета створення НАТО: «... утримувати росіян осторонь, американців - всередині, а німців - під» [52, с.109].

Стратегічна концепція НАТО 2010 «Активна участь, сучасна оборона» представляє три найважливіші завдання НАТО - колективна оборона, врегулювання кризових ситуацій та безпеку на основі співпраці [75, с.54].

Існує думка, що з середини 2015 року Альянс повернувся до своєї основної задачі в видозміненому виді: замість агресії СРСР в якості основної загрози розглядається несподіваний напад Російської Федерації [76, с.33].

На саміті НАТО в липні 2016 року Росія визнана основною загрозою безпеки для НАТО, а її стримування офіційно проголошено новою місією НАТО.

Головним політичним органом прийняття рішень в НАТО та єдиним комітетом, створеним установчим договором, є Північноатлантична рада (САС). Його засідання проходять в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі.

В силу статті 9 САС наділений повноваженнями щодо створення «допоміжних органів, в яких може виникнути необхідність» з метою виконання Договору. З часом САС створив мережу комітетів, покликаних сприяти діяльності Альянсу і вирішувати всі питання, які стоять на порядку денному. У число основних комітетів НАТО входять Група ядерного планування (ГЯП) і Військовий комітет. Комітет оборонного планування, який також був одним з найважливіших органів прийняття рішень в НАТО, був розформований під час проведеної в червні 2010 року реформи комітетів, його функції відійшли до Комітету оборонної політики і планування [43, с.64].

Крім САС, ГЯП та Військового комітету існує ряд комітетів, які безпосередньо підпорядковуються Північноатлантичній раді.

Парламентська асамблея НАТО діє в якості майданчика для обговорення питань безпеки законодавцями країн - членів НАТО [67, с.2].

Тож методологічні засади дослідження, весь комплекс принципів, методів і основних понять дозволяють нам достатньо об'єктивно і всебічно розкрити сутність взаємодії НАТО та країн-учасниць. Важливо тут також зазначити, що це стало можливим тільки під час комплексного застосування відповідної методології.

Висновки до розділу 1

Отже, важливу роль у теоретичному і методологічному обґрунтуванні дослідження НАТО як фактора європейської безпеки відіграли праці вітчизняних та зарубіжних представників таких наук, як історія, політологія, міжнародне право. Їхній дослідницький інтерес поширювався на різні предметні сторони діяльності НАТО відповідно до об'єкта дослідження цих наук.

Організація Північноатлантичного договору (НАТО) перебуває в процесі постійної трансформації, внаслідок чого наукові праці та розробки проблеми місця НАТО в системі колективної безпеки швидко стають неактуальними. Зважаючи на складність і динамічність євроатлантичної проблематики як предмета наукових досліджень, науковці не дотримуються спільної лінії щодо змінення ролі НАТО у світі, місця НАТО в системі сучасної колективної безпеки, нової місії НАТО тощо.

До наукових праць, використаних у дослідженні, слід відокремити праці Є. Бершеди, В. Горбуліна, Ю. Давидова, В. Леонова, В. Маркелова, У. Маршалла, П. Рудольфа, М. Ожевана, Дж. Саймона, Т. Стародуба, І. Храбана, де розглянуто питання формування та трансформації євроатлантичної системи безпеки. Загальнотеоретичні аспекти функціонування сектору безпеки

висвітлені в працях відомих дослідників З. Бжезінського, Р. Хааса, Г. Кісінджера, Дж. Ная, А. Уткіна, Р. Ульмана. Проблемам виникнення нових загроз, реагуванню на них і ролі України в системі забезпечення регіональної безпеки присвячені праці Т. Букволла, Л. Голопатюка, В. Гречанінова, А. Гриценка, А. Зленка, О. Клітченка, Б. Парахонського, Г. Перепелиці, С. Пирожкова, В. Чалого, Дж. Шерра та ін.

Всеціле дослідження проблеми відносин між Україною і Північноатлантичним Альянсом відображене в працях українських дослідників Т. Брежнєвої і О. Полторацького.

Таким чином, джерельна база нашого дослідження є надзвичайно широкою і репрезентабельно. Ми виділили чотири основні групи джерел, які є найбільш важливими для нього:

- 1) нормативно-правові акти;
- 2) аналітичні записки;
- 3) інформація НАТО;
- 4) матеріали ЗМІ.

Всі вони є письмовими джерелами і доступними для будь-якого дослідника. Водночас слід відзначити, що ці джерела не є вичерпними і ще містять в собі значну кількість інформації, за допомогою якої можна й надалі поглиблювати та розширювати тему нашої роботи, зосереджуючись на її різних напрямках.

РОЗДІЛ 2.

НАТО ЯК СИСТЕМА КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Становлення та трансформація НАТО

Метою створення було стримування будь-якої форми агресії проти будь-якої держави-члена НАТО або захист від неї, проведення країнами-союзниками консультацій щодо будь-яких питань, що зачіпають життєво важливі інтереси його членів, а також події, що здатні поставити під загрозу їхню безпеку.

За початок формування оборонного блоку серед країн Заходу можна вважати зустріч у Брюсселі 4 березня 1948 р. між представниками Великої Британії та Франції, Бельгії, Нідерландів, Люксембургу, де було обговорено англо-французьку пропозицію щодо розробки договору про взаємну допомогу п'яти країн. Після подальшого обговорення та вдосконалення запропонованого британського проекту 17 березня 1948 р. країни підписали брюссельський договір про колективну самооборону, а також співробітництво в економічній, соціальній та культурній сферах (офіційна назва — «Західний Європейський пакт») [6, с. 10].

В стратегічному вимірі договір мав дві мети: запобігти загрозу відродження військової могутності Німеччини та протистояти загрозі військового конфлікту з СРСР. Їм було передбачено автоматичне надання допомоги у разі військової агресії проти будь-якої з країн-учасниць договору, а також проведення та надання консультацій у випадку виникнення загрози з боку Німеччини або іншої агресії на будь-якому континенті. Договір було укладено на 50 років. Створена ним організація отримала назву «Західний союз» [30, с. 81].

Однак вже з перших зустрічей керівників оборонних відомств, де оцінювались військові ресурси держав-учасниць союзу, було зроблено

висновки про їх недостатність та необхідність отримання допомоги, в тому числі фінансової, від Сполучених Штатів. У таких умовах виникла ідея поширення існуючого оборонного союзу за рахунок США та Канади і розробки спільної системи оборони в регіоні євроатлантики.

В листопаді 1948 р. розробка проекту союзу було завершено та надіслано у Вашингтон, а в грудні цього ж року — було узгоджено вже спільний проект.

Результатом консультації з іншими зацікавленими державами було запрошення п'яти членам Західного союзу, США та Канаді 15 березня 1949 р. приєднатися до створеного Північноатлантичного альянсу. Текст майбутнього Договору 12 держав був опублікований 18 березня 1949 року [60, с. 37].

Згідно статті 5 Договору, сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи у Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх: і, відповідно, вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні [61].

В історії розвитку НАТО можна визначити ряд умовних періодів, конкретне датування котрих матиме умовний характер. Перший — 1949–1956 рр. — це етап вирішення загальних проблем безпеки, формування системи колективної оборони, створення основних органів альянсу, розробка оптимальної структури організації та складу учасників. Кінцевою ідеєю створення ефективної системи безпеки в західному світі було зближення військових зусиль із завданнями економічного процвітання європейських країн.

У жовтні 1949 р. Конгрес США вирішив надати військову допомогу європейським державам-членам Атлантичного пакту на 1 млрд. Доларів. Поряд з економічними зобов'язаннями, передбаченими планом Маршалла,

військова допомога США дозволяла західноєвропейським економікам швидше відновлюватися після Другої світової війни і була додатковим джерелом безпеки, стабільності та розвитку. Водночас США таким чином встановили свою центральну роль в обороні Західної Європи та Атлантики. У січні 1950 р. Президент Г. Трумен затвердив план єдиної оборонної системи північноатлантичного регіону, який містив конкретні заходи, спрямовані на створення необхідних військових структур та їх фінансування [43, с. 69].

Важливим напрямком розвитку Північноатлантичного альянсу стало заснування основних фінансово-економічних та військових органів. Північноатлантичним договором було передбачено створення Ради організації, яка, в свою чергу, повинна створити Комітет оборони, до якого входили 12 міністрів оборони, та підпорядкований йому Військовий комітет з 12 начальників генштабів [40, с. 57].

Органом, що відповідає концепції зміцнення безпеки був Комітет економічного та фінансового захисту, до складу якого входять 12 міністрів фінансів. Також був створений відділ торгівельного флоту, комітет з питань виробництва і озброєння. Всі органи знаходяться під контролем Ради Альянсу на рівні міністрів закордонних справ. Вже 1950 року був прийнятий перший чотирирічний План колективної оборони НАТО.

Заснування цих органів та розробка перших спільних військових планів поставили під сумнів необхідність існування військових структур Західного союзу і після обговорень 20 грудня 1950 р. консультативною радою останнього було прийнято рішення про ліквідацію військового командування та органів планування на перевагу тих же структур в Північноатлантичному Альянсі. В результаті пошуку оптимальної моделі керівництва Альянсом була проведена реорганізація структури його управління, що була розпочата вже у травні 1951 р. В першу чергу був реформований вищий орган керівництва — Рада, до складу якої тепер входили, крім міністрів закордонних справ, також міністри оборони та міністри фінансів держав-членів. Також було ліквідовано комітет з питань оборони та комітет економічного і фінансового захисту.

Основні їх функції було покладено на відділ оборонної промисловості та Економічний і фінансовий відділ, що були підпорядковані постійній раді заступників міністрів закордонних справ [19, с.77].

Результатом цього стало значне поширення повноважень Ради і вона стала центральним виконавчим органом. Вона координувала роботу всіх інших установ і займалась наданням поточних директив цим органам. Останнім етапом формування НАТО було розширення і організація держав-учасниць Альянсу. В 1952 році до Північноатлантичного Альянсу вступили Греція і Туреччина, які й до цього знаходились на важливому місці в планах оборони середземноморського регіону і яким вже надавалась чимала військова підтримка від США. Ще однією значною подією для посилення колективної безпеки стало приєднання до неї Федеративної Республіки Німеччини. Угодо про її включення до Альянсу було прийнято на Паризькій конференції західних держав 23 жовтня 1954 р. [24, с.15].

Домінуюча роль у системі європейської безпеки була остаточно закріплена за Північноатлантичним Альянсом. СРСР відреагував на ці події дуже різко та негативно. І вже 14 травня 1955 р. з боку соціалістичних країн було засновано Організацію Варшавського Договору, до складу якої увійшли 8 держав. Вона одразу почала формування єдиних збройних сил під командуванням радянських генералів [64, с.49].

Початок другого етапу відзначений прийняттям Північноатлантичною радою в грудні 1956 р. рекомендацій, що були зазначені на доповіді, так званого, комітету трьох (Хальварда Ланге з Норвегії, Гаetano Мартіно з Італії та Лестера Пірсона з Канади), стосовно можливості невійськового співробітництва в межах НАТО. Принциповою особливістю цього періоду став розвиток та активізація політичних консультацій між державами-членами з широкого спектра проблем, що стосуються відносин між Сходом і Заходом. Вони, починаючи з простого обміну думками та інформацією — та закінчуючи широкими дискусіями в органах управління Альянсу, поступово переростали в безперервний процес та забезпечили значний рівень порозуміння і

врахування інтересів кожного учасника Договору ще на стадії розробки політичних рішень. Таким чином вдається досягнути консенсусу при узгодженні та прийнятті рішень, які безперечно є спільними і водночас враховують позицію кожної держави-учасниці організації [73, с.48].

Наступний етап розвитку НАТО починається в грудні 1967 р. після схвалення Північноатлантичною радою “доповіді Армеля” щодо майбутніх завдань Альянсу. По суті вона явила собою нову стратегічну концепцію НАТО, всі учасники якої зобов’язувались одночасно підтримувати певний рівень військового потенціалу в цілях оборони та стримування, а також сприяти зниженню напруженості у відносинах між двома блоками. Важливу роль відіграла і позиція Франції, президент якої Шарль де Голль неодноразово критикував існуючий поділ світу між двома таборами і пропонував зближення із східною Європою. Так в 1966 році Франція вийшла з військової структури НАТО, однак це не означало її повного виходу з оборонного альянсу чи відокремлення від його стратегії. Ця демонстрація, насамперед, мала на меті цілу низку важливих для Франції причин, але все ж-таки вона засвідчила дещо відмінні підходи до наявного стану системи міжнародних відносин періоду Холодної війни і початок нового етапу в історії НАТО [15, с.35].

В той же час, цими подіями було засвідчено про значне пом’якшення напруженості між Заходом та Сходом (так звана розрядка), однак це не призвело до послаблення зусиль членів НАТО із забезпечення своєї обороноздатності. Враховуючи те, що пізніше «розрядку» змінив новий етап військової конфронтації і політичного протистояння, пов’язаний з такими подіями, як: радянська інтервенція в Афганістан, розміщення ракет СС-20 у СРСР і своєрідна відповідь на це Заходу — розміщення в Європі ракет малої дальності з ядерною боеголовкою «Першинг», а також ініціювання США розробки нової стратегічної оборонної ініціативи (так звані зоряні війни) та ін. Також альянс зміцнив свої позиції в Європі після приєднання до нього Іспанії в 1982 році. В умовах загострення відносин зі сходом відновлює діяльність Західноєвропейський союз (1984 р.) [10, с.89].

Після приходу до влади в Радянському Союзі М. Горбачова були початі регулярні зустрічі між лідерами СРСР і США, що сприяло зниженню напруженості, а переговорний процес між Сходом і Заходом почав набувати незворотного характеру. Незабаром після цього процес кардинальних змін між двома блоками набував несподівано стрімкого розмаху. Переломним став 1989 р., який розпочався повним виведенням всіх радянських військ з Афганістану і завершився першим в історії візитом міністра закордонних справ СРСР Е. Шеварднадзе до Штаб-квартири НАТО в Брюсселі та перемовинами з Генеральним секретарем НАТО М. Вернером і постійними представниками держав-членів Альянсу. Також важливі зміни трапились між цими двома подіями: В Польщі до влади вперше на сході прийшов некомуністичний уряд Т. Мазовецького, демократичні (так звані оксамитові) революції в НДР, Чехословаччині, Угорщині, та падіння берлінського муру, яке стало символом початку нового періоду в світовій історії. Протягом 1990–1991 рр. в багатьох країнах східної Європи відбувся перехід влади до інших демократичних сил, включаючи союзні республіки СРСР. Наслідком цих змін стало припинення «холодної війни», об'єднання східної та західної Німеччини, розвал СРСР та Організації Варшавського Договору. Європа та світ опинилися у принципово новій політичній ситуації. Звісно ці зміни не могли не вплинути на Північноатлантичний альянс і зумовили початок процесу його трансформації та адаптації до нових геополітичних умов. Були навіть дискусії щодо необхідності та доцільності існування Альянсу в постбіполярному світі, проте характерна нестабільність нової системи викликала необхідність тільки трансформації НАТО й уточнення його ролі для підтримання миру і безпеки. Важливе значення мало і бажання країн-членів зберегти спільний цивілізаційний простір. Таким чином, НАТО увійшла в новий етап своєї історії [30, с. 82].

Процес сучасної трансформації розпочався на Лондонському саміті глав держав і урядів альянсу в липні 1990 р., де були зроблені висновки щодо необхідності його адаптації до нової стратегічної ситуації та нового

безпекового середовища. Основними питаннями трансформації стали: значне скорочення чисельності об'єднаних збройних сил при одночасному підвищенні рівня їх мобільності та можливості оперативно діяти в надзвичайних ситуаціях, розвиток і поглиблення відносин з новими демократичними державами східної Європи, а також з такими міжурядовими Європейськими інститутами, як: Західноєвропейський союз(ЗЄС), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Європейська економічна спільнота (ЄЕС) [68, с.89].

Розвиток та впровадження ідей, що були висунуті на лондонському саміті, призвели до необхідності розробки нової стратегічної концепції НАТО, яка була схвалена вже на наступній зустрічі глав держав та урядів країн-учасниць НАТО в листопаді 1991 р. у Римі. В прийнятому документі було зазначено, що зміни, які відбулися в Центральній та Східній Європі від 1989р., стали результатом зникнення безпосередньої загрози, що викликала найбільшу занепокоєність Альянсу впродовж 40 років його існування. Зникнення загрози спланованої агресії означало припинення існування чинника, навколо якого фокусувалася стратегія НАТО. Таким чином, безпека всіх його членів зміцнилася, однак, як було наголошено в документі, тепер їй погрожують інші різноманітні виклики, які важко спрогнозувати й оцінити. До них можуть бути віднесені й ті, які можуть спричинити міжетнічні конфлікти, а також територіальні спори між країнами західної та східної Європи. Не виключена і можливість їх переростання в збройні протистояння, до яких можуть бути втягнені і держави, що входять в Північноатлантичний Альянс, прямо впливаючи на їх безпеку[75, с.59].

Аналіз виникшої стратегічної ситуації надав авторам концепції можливість зробити два важливих висновки. Перший — про збереження цілей і функцій Альянсу в сфері безпеки і другий — деяке відходження від військових засобів і створення більших, можливостей для досягнення своїх цілей політичними. Йдеться про діалог і кооперацію між членами НАТО та іншими країнами в усіх галузях, що можуть бути пов'язані з європейською

безпекою. Цю думку, було висловлено в документі ще в досить обережній формі, яка, однак, засвідчувала принципово новий підхід до архітектури європейської безпеки і незабаром стала невід'ємною частиною загальної стратегії Альянсу [58, с.50].

Відносно питань оборони стратегічною концепцією 1991 року було передбачено зниження загальної чисельності збройних сил і рівня їх бойової підготовки з одночасним підвищенням їх мобільності, гнучкості та здатності діяти в надзвичайних ситуаціях. Для виконання цієї мети планувалися значні зміни в організації збройних сил і військового командування Альянсу. Концепцією було передбачено значне використання сил негайного а також швидкого реагування, включаючи багатонаціональні, що здатних діяти в різноманітних, непередбачуваних ситуаціях. Важливим доповненням було також зменшення залежності військової стратегії Альянсу від ядерної зброї, яка повинна буде відігравати головно політичну, струмуючу роль — збереження миру [65, с.61].

Окрім стратегічної концепції, на зустрічі у Римі глави держав та урядів країн-членів НАТО було також прийнято Декларацію про мир і співпрацю. В ній підкреслювалось, що НАТО почне підтримувати рух до реформ, який здійснюватимуть країни центральної та східної Європи, у разі необхідності надаючи їм практичну і консультативну підтримку для вдалого подолання проблем перехідного етапу в їх історії, пропонувати приєднатися до обговорень на відповідних форумах Північноатлантичного Альянсу для того, щоб поділитись з ними своїм військово-політичним, економічним та науковим досвідом у покращенні кооперації. Для встановлення такого роду відношень було засновано Раду Північноатлантичного співробітництва (РПАС), яка провела першу зустріч 20 грудня 1991 року. Вона відбулась на рівні міністрів закордонних справ серед держав-учасниць НАТО, також були запрошені шість держав Центральної та Східної Європи і три країни Балтії. Отже, нові взаємовідносини членів Північноатлантичного Альянсу з іншими державами Європи отримали інституційне оформлення [34, с.31].

Заснування Ради північноатлантичного співробітництва і перші кроки її діяльності відзначили кардинальні зміни в характері взаємовідносин НАТО з країнами на Сході. Вже у квітні 1992 р. у штаб-квартирі НАТО почалися регулярні зустрічі міністрів оборони держав-членів з новими партнерами, а також спільні засідання військового комітету НАТО за участю міністрів оборони та начальників генеральних штабів збройних сил країн Центральної та Східної Європи.

Визначною ініціативою Альянсу стала програма «партнерство заради миру». Вона відкрила нову сторінку в історії становлення сучасної структури Європейської безпеки. В січні 1994 р. на зустрічі в Брюсселі лідери держав-учасниць НАТО заявили «сьогодні ми започатковуємо негайну і практичну програму, що змінить характер відносин НАТО і країн, що прагнуть стати її членами» Ця ініціатива мала сформувати дійсне «партнерство заради миру», яка б поширилась за межі обговорень і співробітництва. Прийняти участь в програмі було запропоновано державам-учасницям РПАС, державам, що входять до ОБСЄ, та державам, що мають можливості і прагнення долучитися до цієї ініціативи. Програма надала можливість для держав-партнерів приєднатися до діяльності військових, а також політичних структур в штаб-квартирі Альянсу в рамках діяльності, що пов'язана з партнерством.

Своїм завданням програма проголошувала формування нових безпекових відносин між Північноатлантичним Альянсом і його партнерами у проблемі миру. Зусилля її членів повинні спрямуватись на поширення і прискорення політичного і військового співробітництва в Європі, підвищення стабільності, зменшення загрози для миру. Передбачалися також консультації з будь-якою державою активною учасницею програми, якщо останній буде відчувати пряму загрозу своєму суверенітету, територіальній цілісності або безпеці. Велике значення мало і положення про те, що активна участь у «партнерстві заради миру» буде відігравати значну роль в процесі розширення Північноатлантично Альянсу [12, с. 24].

Державам, що зацікавлені в партнерстві з НАТО, пропонувалося узгодити рамковий документ співробітництва, яким було передбачено напрями кооперації з Альянсом, яка мала на меті досягнення таких цілей:

1) сприяння відкритості у плануванні національної оборони та формуванні військового бюджету;

2) забезпечення демократичного контролю над збройними силами;

3) підтримка здатності та готовності брати участь у межах, дозволених конституцією, в операціях, здійснюваних під егідою ООН або в межах відповідальності ОБСЄ;

4) розвиток співпраці з Альянсом у військовій сфері з метою здійснення спільного планування, військової підготовки та навчальних маневрів, покликаних підвищити їхню спроможність до виконання завдань, пов'язаних з миротворчою діяльністю, пошуковими і рятувальними операціями, гуманітарною допомогою тощо;

5) формування у тривалій перспективі таких збройних сил, які зможуть краще взаємодіяти зі збройними силами північноатлантичного союзу [35, с. 31].

Процес здійснення програми ПЗМ мав враховувати індивідуальні можливості і позиції усіх і кожного з її учасників стосовно швидкості і масштабу розвитку співробітництва. Після підписання кожна країна-партнер мала подати свій презентаційний документ, де було визначено її плани, які спрямовані на виконання політичних завдань партнерства, а також підкреслені військові та інші ресурси, що потрібні для їх виконання.

Північноатлантичний Альянс надає рекомендації відносно кожної окремої програми партнерства, з урахуванням яких для кожної держави-учасниці розробляється індивідуальна програма співробітництва, де вказані заходи, до котрих вона бажає приєднатись. Після затвердження індивідуальної програми структурами Альянсу створюється Робоча програма партнерства, реалізація якої і починається. Такий складний і комплексний підхід до реалізації ПЗМ необхідний для врахування можливостей всіх держав-

учасниць програми, а також для засвідчення підходів до співробітництва, що залежали від різних внутрішніх та зовнішніх факторів. Це, в свою чергу підкреслювало стійке прагнення НАТО до початку реального партнерства у військовій сфері, не дивлячись на різний ступінь готовності до неї окремих держав. Також це показувало демократичність відносин між НАТО і державами-партнерами, кожна з яких зберігає повну незалежність в питаннях, які пов'язані з її безпекою. Протягом перших трьох років до програми «партнерства заради миру» приєдналися 27 країн Європи та Азії. Одна з перших була і Україна, яка підписала Рамковий документ партнерства вже в лютому 1994 р.[40, с. 62].

В межах Партнерства заради миру відбуваються спільні навчання сухопутних, військово-повітряних і військово-морських сил, здійснюються практичні кроки до досягнення оперативної сумісності між НАТО та державами-партнерами, а також досягнення більшої прозорості національних оборонних програм і бюджетів. Основним робочим органом НАТО для співпраці з партнерами у межах ПЗМ став політико-військовий керівний комітет, що проводить засідання під головуванням заступника Генерального секретаря НАТО [66, с. 5].

Під проводом Північноатлантичної ради також було засновано координаційну групу з питань партнерства, яка координує спільні військові заходи, які здійснюються в межах програми ПЗМ, і розробляє військові плани, які необхідні для її реалізації. Успішному виконанню спільних заходів сприяє діяльність постійних офіцерів зв'язку, які відряджені державами-партнерами до Штаб-квартири Альянсу та координаційної групи з питань партнерства.

Заснування Ради Євроатлантичного партнерства (РЄАП) в 1997 році стало ще однією визначною подією для подальшого поглиблення і поширення партнерства між НАТО та державами-членами ПЗМ і РПАС. Вона стала спадкоємицею РПАС, що має на меті піднести військове і політичне співробітництво на наступний рівень. До неї долучились не тільки держави-члени РПАС, а й країни зі статусом спостерігачів. В рамках РЄАП реалізується

та обговорюється партнерство в сферах ядерної безпеки, врегулювання криз, неросповсюдження хімічної і біологічної зброї, планування оборони та військово-оборонних бюджетів, а також протидія міжнародному тероризму[50, с.14].

Ще одним важливим напрямом у діяльності НАТО, який спрямований на розширення та поглиблення співробітництва з іншими державами в безпековій сфері, став розвиток так званого середземноморського діалогу. Вже неодноразово на засіданнях керівних органів НАТО позначалась теза про те, що безпека в середземноморському регіоні значно впливає на безпеку в Європі, але напружена політична ситуація на Близькому Сході в зв'язку з арабо-ізраїльським конфліктом заважала налагодженню діалогу з країнами цього регіону. Лише після зрушень у переговорному процесі на Близькому Сході створилися умови для його початку. Рішення про це було прийнято на Брюссельському саміті керівників НАТО в січні 1994 р. Участь у середземноморському діалозі, який спрямований на досягнення більшої стабільності в регіоні, розвиток взаєморозуміння та довіри, взяли, крім держав-членів НАТО, такі країни, як: Ізраїль, Єгипет, Йорданія, Марокко, Туніс і Мавританія [53, с.19].

Значну актуальність безпековому співробітництву з НАТО надало розростання політичного конфлікту на Балканах, який перейшов у справжнє військове протистояння.

Наслідком війни стали тисячі людських жертв та значні руйнування. Вона створила значну загрозу європейській безпеці і стала серйозним випробуванням для НАТО в якості організації, яка здобувала характер могутності і мала не тільки забезпечити оборону країн-учасниць, але також підтримувати мир і стабільність в усьому євроатлантичному регіоні.

Починаючи з 1992 року НАТО надає допомогу операціям з підтримки миру на Балканах, які проводились під егідою Ради безпеки ООН. На перших етапах вона включала морське і повітряне патрулювання для недопущення порушення впровадженного ООН ембарго на постачання зброї до балканських

країн колишньої Югославії, а також торговельного ембарго проти Чорногорії та Сербії. В 1993 році ООН була прийнята резолюція, яка надавала можливість державам Північноатлантичного Альянсу вживати примусові заходи для встановлення та підтримання режиму заборони польотів в повітряному просторі над республікою Боснії та Герцеговини. Після цього повітряні сили Альянсу розпочали повітряне патрулювання зазначеної зони. В лютому 1994 року було збито чотири військових літаки, що порушили заборонену повітряну зону. З початку існування Північноатлантичного Альянсу це були перші бойові дії його військових сил. В 1994-1995 роках після прохання сил захисту ООН в Боснії та Герцеговині повітряними силами Альянсу була проведена низка операцій, які посприяли зняттю облог Сараєво та інших міст. Повітряні удари були здійснені виключно по цілях, що знаходились в заборонених зонах, визначених ООН. Здійснені заходи сприяли припиненню війни в Боснії та Герцеговині і в грудні 1995 року була підписана загальна Рамкова угода про мир в цьому регіоні. Після цього силами НАТО сумісно з військовими частинами інших країн-членів було проведено низку заходів, метою яких була реалізація завдань розмежування збройних сил конфліктуючих сторін, патрулювання лінії розподілу, контроль місць знаходження важкої зброї, деблокування доріг і т.п. В 1996 році військові частини Альянсу в цих країнах стали основою так званих стабілізаційних сил (SFOR), які отримали повноваження від ООН щодо підтримки миру та стабільності регіона [56]. Вони складались також із військових підрозділів держав-учасниць програми «партнерство заради миру», включаючи Україну. Їх сумісна діяльність в регіоні була практичним проявом ефективного співробітництва між Північноатлантичним Альянсом та іншими європейськими країнами. Ці події та початок нового конфлікту в регіоні Балкан, цього разу в Косово, зазначили обґрунтованість слів щодо нестабільності утвореного політичного середовища в Європі, а також вірогідність появи нових ризиків для миру та безпеки. В поєднанні з іншими загрозами та ризиками що мають глобальний характер, як проблема ядерної, біологічної та хімічної зброї, міжнародний тероризм,

організована злочинність, військово-політичні конфлікти посткомуністичного регіону ще в більшій мірі актуалізували необхідність динамічної адаптації Північноатлантичного Альянсу до виниклих умов. Разом з цим зростала активність держав східної Європи в напрямках поширення співробітництва з НАТО в галузях безпеки і оборони. Деякі винесли питання про перехід від партнерства до повноправного членства в Альянсі. Це вимагало від НАТО вирішення низки питань враховуючи точки зору всіх учасників євроатлантичного партнерства, а також форсифікацію трансформаційних процесів самому Альянсі в нових умовах європейської безпекової ситуації [68, с. 88].

Найважливішим проектом підтримки життєдіяльності євроатлантичних структур було прискорення розширення Альянсу за рахунок країн Центральної і Східної Європи. Таким чином, він почав збільшувати свої ряди та посилено нарощувати військовий потенціал.

В 1994 році НАТО висловились стосовно прийому Польщі, Чехії та Угорщини, а в 1999 році ці країни стали повноправними членами Альянсу.

В 2004 році відбулася так звана “друга хвиля” розширення Північноатлантичного Альянсу. До Організації приєднались Латвія, Литва, Естонія, Словенія та Словаччина.

Однак, Російська Федерація вважала трансформацію НАТО її фактичним просуванням до своїх кордонів та включало дві основні складові зовнішньої політики Сполучених Штатів: забезпечення впливу і лідерства США в Європі, а також спроба підтримати сформовану однополярну модель світу на якумога більший час.[64, с.52].

В 1996 Росії було запропоновано підписати спеціальну хартію з Альянсом, що означало б особливий статус у відносинах із НАТО. Пропозиція була висунута держсекретарем США У. Крістофером. Проте Росія продовжувала жорстку «антирозширювальну риторику», намагаючись таким чином зупинити поширення НАТО. Так, наприклад в 1996 році Є. Примаков здійснив візити до країн ЦСЄ, на яких він спробував відмовити їх від вступу

до Північноатлантичного Альянсу. В 1997 році були виступи на Світовому економічному форумі В. Черномірдіна і А. Чубайса стосовно шкоди відносинам Російської Федерації з Заходом від поширення Альянсу [29, с.64]. В 1997 році пройшло декілька раундів переговорів між сторонами, які за заявами сторін пройшли успішно.

Російська Федерація визнала процес поширення НАТО на Схід підписав в Парижі “Основоположний акт про взаємовідносини, співпрацю та безпеку між Російською Федерацією і Північноатлантичним Альянсом” 27 травня 1997 року. Згідно цього документу сторони заявляють, що не бачать один одного як супротивників, а також зобов’язались не застосовувати силу або загрозу її застосування. Було створено СПР Росія - НАТО, яка стала механізмом для консультацій у врегулюванні поточних проблем. Росія зазначила, що завдяки цьому документу США та НАТО визнають необхідність враховувати інтереси і позиції Росії та пішли шляхом прийняття її законних вимог, які, на їх думку, покликані знизити ймовірні негативні наслідки поширення Північноатлантичного Альянсу. Можна сказати, що цим документом було закладено фундаментальні основи для продуктивного військово-політичного співробітництва Росії та НАТО. Проте після підписання цього документу рядом представників адміністрації президента США було поставлено під сумнів юридичну обов’язковість Основного акту. Після початку війни в Югославії стало зрозуміло, що ряд важливих положень цього документа не виконуються. Порушення Альянсом зобов’язань щодо не перевищення показників озброєнь, які були встановлені договором про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСЄ) змусило Росію призупинити своє членство в ДЗЗСЄ [18, с.143].

Водночас з формуванням багатопольярного світу, яке підтримує Російська Федерація, помітні наміри США створення «піраміди» в міжнародних відносинах, що була б заснована на домінуванні у світі розвинутих західних країн в лідерстві із США. Вони розраховані в першу чергу на силові засоби врегулювання основних проблем світової політики.

Таким чином, головні загрози Російська Федерація бачить у намаганні окремих країн та їх об'єднань принизити роль існуючих механізмів забезпечення міжнародної безпеки, насамперед ООН і ОБСЄ; небезпека зниження військово-політичного і економічного впливу Росії в світі; зміцнення військово-політичних блоків і, насамперед, східне розширення НАТО [16, с.12].

Згідно російської Концепції національної безпеки головною загрозою визначається піднесення у ранг стратегічної доктрини НАТО її перехід до практики силових дій за межами її відповідальності без санкції Ради безпеки ООН. В цих умовах, головним завданням Російської Федерації є здійснення стримування в цілях запобігання будь-якій агресії, що спрямована проти неї або її союзників, включно із використанням ядерної зброї.

З цього виходить, що Росія повинна мати ядерну зброю, що здатна гарантувати забезпечення нанесення передбачених збитків будь-якій країні агресору або коаліції держав. В зв'язку з цим було розширено умови можливого використання ядерної зброї. Зокрема, Російська Федерація залишає за собою право використання будь-яких сил і засобів, якими вона володіє (включаючи ядерні), у разі потреби протистояння збройній агресії, якщо усі інші засоби врегулювання конфлікту не досягли результату [12, с.25].

В Стратегії національної безпеки Російської Федерації до 2020 року зазначається, що вирішальним фактором у відносинах з Північноатлантичним Альянсом є неприйнятність Росією планів розширення військової інфраструктури НАТО в напрямку кордонів РФ. Підкреслюється, що Росія готова до розвитку відносин з Організацією Північноатлантичного договору на рівноправній основі та в цілях укріплення безпеки в Євроатлантичному просторі [9, с.36].

Курс Альянсу на постійне розширення чисельності учасників має багатовекторну направленість. В НАТО не бачать ймовірності початкувійни, включаючи ядерну, проти Росії, тому що доки Росія може використовувати ядерну зброю тільки у разі відповіді на військову агресію з боку Альянсу, цей

сценарій не вважається реалістичним. Тому загрозу Росії через розширення Альянсу не можна розглядати, як фактичну підготовку до військового конфлікту. Проте, звісно, просунення Організації до кордонів Російської Федерації вплине достатньо негативно на політичні відносини. Це значно обмежить політичну свободу дій Росії на пострадянському просторі, негативно вплине на економічні, гуманітарні зносини та збільшить вразливість військово-політичного положення. Також не виключини дії з боку Організації північноатлантичного договору, що направлені проти союзних країн та партнерів Росії, або підтримуваних єю недодержавних формувань. Це, в свою чергу, зачіпає зовнішні інтереси РФ в прилеглих до неї територіях, або викликати ескалацію політичної напруженості. З цієї точки зору можлива трансформація Альянсу від стратегії колективної оборони країн-учасниць до активного втручання за межами зони відповідальності не заспокоює Росію [3].

Другий етап трансформації Альянсу був розпочатий після прийняття рішення відносно застосування п'ятої статті Вашингтонського договору внаслідок терористичних нападів 11 вересня 2001 року та надання допомоги США, він охарактеризован продовженням процесів трансформації, розпочатих до цього. Слід відзначити, що на сьогодні не існує якоїсь єдиної програми трансформації Північноатлантичного Альянсу. Другий етап фактично складається з рішень Самітів НАТО, які були проведені в Празі(2002 р.), Стамбулі (2004 р.) та Ризі(2006 р.), а також з низки пропозицій щодо змісту і характеру функціонування Організації [38, с.78]. Серед них:

- Ініційована колишнім генсеком лордом Робертсоном програма, що стосується військових та організаційних сфер, зконцентрована на змінах в структурах, місіях і можливостях НАТО;
- Ініційована Генеральним секретарем Яапом де Хооп Схеффером в 2004 році Норфолкська програма, заснована на «уроках з Афганістану», спрямована на зміни в оборонному плануванні, збройних силах та спільному фінансуванні;

- Ініційована канцлером Німеччини Г. Шредером в 2005 році після уроків «іракської кризи», спрямована на зміну ролі Альянсу в якості засобу дійсних трансатлантичних стратегічних комунікацій і прийняття рішень [70, с.49].

Згідно з Празькою програмою трансформація має передбачати всебічну програму заходів, таких як: вдосконалення потенціалів, створення мобільних сил, реструктуризацію командної організації Альянсу, поширення безпекового простору шляхом прийняття нових держав та розвиток партнерських відношень, поліпшення трансатлантичних і союзницьких відносин, що мають зробити Альянс спроможним для вирішення більшого кола завдань в сфері безпеки [74, с.54].

На Стамбульському саміті 2004 р. були схвалені Комплексні політичні настанови, що мають забезпечити межі та військово-політичний напрямок подальшої трансформації Альянсу і встановивши напрямки розвитку з усіх видів військового потенціалу НАТО, стратегічного планування, підготовки і розвідки [45, с.101].

Протягом першого десятиріччя XXI ст. склались деякі передумови, які потребували зміни стратегії НАТО, до них можна включити появу нових загроз в осіб міжнародного тероризму та біологічної зброї, значне поширення ядерної зброї та ракет середньої дальності, кібернетичні напади та базові екологічні проблеми; різкі зміни у зносинах з Російською Федерацією, необхідність військової реформи і т.п.

Через це в листопаді 2010 на саміті Альянсу в Лісабоні було представлено Нову Стратегічну концепцію НАТО «Активна участь, сучасна оборона» - більш конкретизована і рішуча заява відносно пріоритетних цілей та принципів Альянсу, його цінності в умовах безпеки, що активно змінюються і стратегічні завдання Організації північноатлантичного Договору на наступні 10 років [75, с.62] (рис. 2.1).

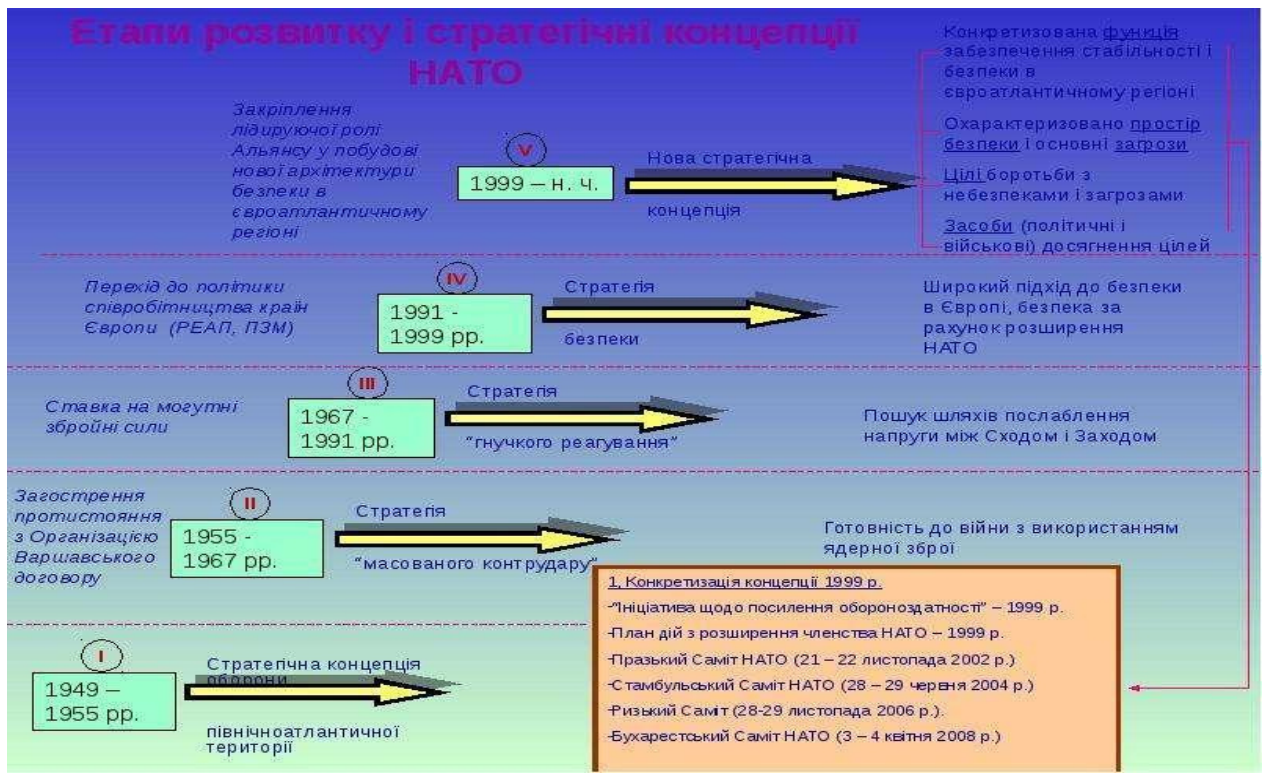

Рис. 2.1. Етапи розвитку і стратегічні концепції НАТО

Ця стратегічна концепція була розвинута на саміті в Чікаго. В його декларації «Про оборонні можливості» одним з найважливіших досягнень був запропонований концепт «розумної оборони» (Smart Defence), котра стала основою до нового підходу Альянсу до можливостей оборони [2, с.89].

Агресія Російської Федерації проти України повернула ймовірність міжнародних зіткнень та засвідчила що територіальна цілісність будь-якої країни знаходиться під загрозою. Цим було започатковано третій етап трансформацій Північноатлантичного Альянсу, який продовжується і зараз. Йому характерен перехід від «стратегії страхування» союзників до «стратегії стримування» агресії Російської Федерації.

Протягом двох років після Уельського саміту [18, с.144], в НАТО йшла розробка щодо втілення Плану дій для забезпечення готовності (Readiness Action Plan), а також посиленням сил стримування та оборони. Чисельність мобільних військ швидкого реагування була збільшена втричі - до 40 тисяч військових. Було засновано групу надшвидкого реагування, чисельність якої склала 5 тисяч солдат, яка протягом 48 годин може бути розгорнута в будь-

якій частині Європи. Було створено вісім малих штаб квартир в східних країнах, метою яких було координування пересування техніки, проведення навчань та набір необхідних ресурсів і обладнання.

В 2016 році було проведено Варшавський саміт лідерів країн-учасниць Альянсу, що стало наступним важливим кроком трансформації НАТО. Основним результатом цього саміту було публічне озвучення готовності НАТО відповісти на виклик з боку Росії. Вперше Росію було відкрито визнано країною чий «агресивні дії, включаючи провокаційні військові дії на кордонах НАТО та бажання досягати політичних цілей шляхом погроз та застосування сили, є джерелом нестабільності в регіоні, головним викликом Альянсу, що завдало шкоди системі Євроатлантичної безпеки» [41, с.12].

НАТО прийняла рішення відносно використання додаткових заходів для стримування агресивної політики Російської Федерації, серед них:

- Посилено сили реагування Альянсу
- Засновано нові об'єднані сили високого ступені готовності до дій (Very High Readiness Joint Task Force, VJTF), які можуть буди розгорнуті вже протягом 2-3 діб
- Створено вісім багатонаціональних підрозділів інтеграції сил НАТО (NATO Force Integration Unit, NFIU), які забезпечити ефективне та швидке розгортання сил Альянсу
- Здійснені заходи, необхідні для підвищення можливостей НАТО завдяки новим проектам в сферах інфраструктури та збільшення мобільності в швидкому переміщенні сил по території країн-членів НАТО.
- Північноатлантичний Альянс прийняв рішення про заснування двох командних центрів у рамках адаптації військової організації НАТО до нових загроз. Перший (Joint Force command for the Atlantic) охоплює морські комунікації між Європою та Північною Америкою. Другий повинен запровадити швидке пересування військових сил територією Європи.
- Розширено програму навчань Альянсу.

- Збільшено можливості з широкого планування та швидкого прийняття рішень задля забезпечення як військового, так і політичного реагування
- Узгоджено стратегію відносно ролі Альянсу в боротьбі з гібридною війною, яка координується разом з ЄС [78, с.36].

2.2. Організаційна структура Альянсу

НАТО — військово-політичний союз, членами якого є 29 держав та який має всю необхідну інфраструктуру і систему органів управління нею. Він є міжурядовим, а не наддержавним союзом. Це блок незалежних, суверених країн, які об'єдналися заради оборони та захисту спільних цінностей. Його основна мета — захист принципів свободи та безпеки членів Альянсу в Європі та Північній Америці. Для її досягнення НАТО має як політичний вплив, так і значний військовий потенціал, залежно від безпекових проблем, що постали перед державам-учасницями Альянсу [48, с.3].

Основним органом прийняття рішень в НАТО є Північноатлантична рада, а також комітет з оборонного планування та група ядерного планування. Всі вони грають важливу роль в процесах обговорень і узгодження рішень, що є основою спільної стратегії і безпеки держав-членів. Прийняті цими органами рішення мають рівну силу, незалежно від рівня, на якому вони прийняті. Цим структурам підпорядковані спецкомітети, що теж складаються з офіційних представництв країн. Така організація є базовим механізмом, метою якого є врахування та представленість кожної країни в консультаціях та прийнятті рішень в усіх сферах діяльності НАТО. Органи Північноатлантичного Альянсу забезпечують постійний консультаційний процес, координації та співробітництва між країнами-учасницями відносно політичних, військових, економічних та інших аспектів оборони, і надають цим державам можливість ефективного співробітництва в сферах невійськової, наприклад, наука, інформація, екологія і реагування на надзвичайні ситуації [53, с.9].

Рішення Альянсу виносяться шляхом консенсусу, та після тривалих обговорень і консультацій з представництвами держав-учасниць НАТО. Рішення, прийняте на основі консенсусу, є рішенням, згоду на яке дали і яке підтримали всі країни-члени Альянсу. Це означає, що рішення, прийняті Північноатлантичним Альянсом, являють собою вираз колективної волі суверенних держав, які є членами НАТО. Метод прийняття рішень шляхом консенсусу відноситься до всіх діяльностей НАТО і відображає той факт, що рішення приймають саме держави-члени Альянсу та кожна з них приймає участь в цьому процесі. Цей принцип діє на всіх рівнях організації НАТО.

У разі незгоди обговорення ведеться доти, доки рішення не буде прийняте, інколи це може призвести до визнання того, що досягти згоди неможливо. Але майже завжди вдається знайти взаємно прийнятне рішення. Консультації є невід'ємною частиною процесу прийняття рішень в НАТО. Вони сприяють комунікації між країнами-членами, чиєю головною метою є прийняття таких колективних рішень, які відповідають їхнім національним інтересам [30, с. 83].

Більша частка військових сил та військової інфраструктури належить країнам-учасникам Альянсу і остається під їх безпосереднім керуванням і національним командуванням до тих пір, поки не з'явиться потреба у виділенні всіх, або частини для вирішення певних військових завдань під загальним командуванням НАТО.

Головною метою Організації Північноатлантичного договору є захист свободи та безпеки своїх членів у Європі та Північній Америці відповідно до принципів Статуту ООН. Для досягнення цієї мети Альянс використовує як свій політичний вплив, так і військову силу, залежно від характеру викликів безпеці, що стоять перед членами Альянсу. Зі зміною стратегічного середовища змінюється і відповідь Альянсу на нові виклики безпеці. В даний час Альянс забезпечує стабільність у євроатлантичному регіоні і продовжує трансформуватися, щоб адекватно реагувати, за межами своєї традиційної

зони відповідальності, на нові ризики та загрози, такі як тероризм та проблеми безпеки, у країнах, що розвиваються [40, с.67].

Організація Північноатлантичного договору (НАТО) - це структура, яка дозволяє союзникам досягти своїх цілей. Це міжурядова організація, в рамках якої держави-члени, повністю зберігаючи свій суверенітет і незалежність, можуть проводити спільні консультації та приймати рішення з питань, безпосередньо пов'язаних з їх безпекою. Структури НАТО забезпечують постійний процес консультацій, координації та співпраці між державами-членами щодо політичних, військових, економічних та інших аспектів безпеки, а також дозволяють цим країнам активно співпрацювати в невійськових сферах, таких як наука, інформація, навколишнє середовище та реагування на катастрофи [18, с.145].

Для полегшення процесу консультацій кожна країна — член НАТО представлена у політичній штаб-квартирі Альянсу в Брюсселі постійною делегацією, що складається з постійного представника, який очолює делегацію, та військового представника. Кожен з них має персонал цивільних та військових радників, які представляють свою країну у різних комітетах НАТО. В середині НАТО було також створено окремі цивільні та військові структури, що займаються політичними та військовими аспектами роботи Альянсу. Ці структури підпорядковані Північноатлантичній раді — вищому органу прийняття рішень НАТО.

Альянс базується на спільних зобов'язаннях щодо практичної співпраці у галузі оборони та безпеки. В НАТО не існує процедури голосування, і рішення ухвалюються на засадах консенсусу — спільної згоди. Це означає, що політичні консультації є ключовим елементом процесу прийняття рішень. Усі структури НАТО складаються з представників країн-членів, які представляють в Альянсі офіційну позицію своїх держав з того чи іншого питання та інформують свої уряди про позиції інших країн Альянсу [13, с.48].

Найвищим органом прийняття рішень є Північноатлантична рада. Вона несе відповідальність за всі рішення Альянсу і є єдиним органом, створеним

на основі Північноатлантичного договору. Рада насамперед є політичним форумом, що об'єднує представників усіх країн-членів для обговорення політичних та оперативних питань. Вона може проводити засідання на різних рівнях і зазвичай збирається раз на тиждень на рівні послів країн-членів, принаймні двічі на рік на рівні міністрів закордонних справ або міністрів оборони і періодично на рівні глав держав та урядів країн НАТО. Незалежно від рівня проведення засідання, рішення Ради мають однакову юридичну силу і відображають позицію урядів усіх країн-членів. Як правило, Північноатлантична рада збирається для обговорення питань, що викликають спільне занепокоєння союзників або потребують колективних рішень, але коло питань, що можуть виноситись на порядок денний ПАР, є необмеженим [41, с.16].

Комітет оборонного планування (КОП) — орган, до компетенції якого належать більшість питань оборонного значення, питання планування колективної оборони. Він виробляє директиви для військового керівництва Альянсу і в питаннях, що входять до його компетенції, має такі ж повноваження, як і Північноатлантична рада. Подібно до ПАР, Комітет зазвичай збирається на рівні послів, але принаймні двічі на рік його засідання відбуваються на рівні міністрів оборони.

Рішення ПАР і КОП мають характер зобов'язань урядів держав-членів перед Альянсом і не потребують схвалення їхніми парламентами [66, с.6].

Північноатлантичній раді та Комітету оборонного планування підпорядковано значну кількість комітетів, що опікуються спеціальними аспектами політичних питань і вносять рекомендації для прийняття остаточних рішень. У кожному з цих комітетів працюють представники усіх країн-членів. Одним із прикладів є політичний комітет, що проводить регулярні засідання різного рівня і надає Раді дорадчу допомогу у вирішенні головних питань, пов'язаних з політикою Альянсу. Комітет оборонного аналізу здійснює загальне керівництво процесом консультацій, що передують прийняттю рішень щодо рівня збройних сил, які країни-члени виділяють для

інтегрованої військової структури НАТО на наступний плановий період. Комітет НАТО з питань інфраструктури аналізує пропозиції щодо спільного фінансування об'єктів, що використовуються силами НАТО. Економічний комітет зосереджує свою роботу на економічних питаннях, що безпосередньо впливають на політику безпеки. Бюджетні комітети надають Північноатлантичній раді пропозиції щодо управління цивільними та військовими бюджетами, внески до яких надходять від усіх країн-членів.

У межах Альянсу відбуваються консультації, що охоплюють увесь спектр діяльності організації. Конференція національних керівників у галузі озброєнь проводить регулярні засідання, на яких розглядаються політичні, економічні та технічні аспекти розробок та закупівель військового обладнання для сил НАТО. В інформаційній сфері комітет цивільної дипломатії концентрується на заходах, що спрямовані на розповсюдження інформації та покращення розуміння НАТО та його політики як у країнах-членах Альянсу, так і в країнах-партнерах. Питання, пов'язані з науковою діяльністю та екологічними програмами Альянсу обговорюються на засіданнях Наукового комітету та Комітету з проблем сучасного суспільства. Інші комітети та групи, такі як політично-військовий керівний комітет програми «партнерство заради миру», допомагають здійснювати загальне керівництво заходами співпраці з країнами-партнерами [74, с.55].

Заходи НАТО, в яких беруть участь країни-партнери, наприклад, операції з підтримки миру чи участь у програмі ПЗМ, є предметом обговорень з урядами задіяних країн. Консультації відбуваються в межах відповідних форумів, таких як Рада євроатлантичного партнерства, Рада НАТО — Росія, комісія НАТО — Україна. Подібним чином заходи в межах середземноморського діалогу обговорюються з країнами-учасницями у форматі роботи Групи середземноморського співробітництва. НАТО надає величезного значення подальшій роботі цих органів. Вони є корисним форумом для обговорень та обміну думками, що особливо важливо за часів кризи [50, с. 15].

Іншим керівним органом НАТО є Комітет ядерного планування, який відповідає за консультації з усіх питань, що стосуються ролі ядерних сил у здійсненні політики НАТО, спрямовану на безпеку й оборону. До її складу належать усі члени НАТО, за винятком Франції. Ісландія бере в ній участь як спостерігач. Засідання відбуваються зазвичай двічі на рік на рівні міністрів оборони, часто разом з комітетом оборонного планування. При потребі скликаються засідання на рівні послів [53, с.20].

Парламентська асамблея НАТО є міжпарламентським форумом країн Альянсу, що об'єднує європейських та північноамериканських законодавців для обговорення питань, що викликають спільний інтерес чи занепокоєння.

Асамблея є цілком незалежною від НАТО і забезпечує зв'язок між парламентами союзників та Альянсом, що сприяє врахуванню потреб НАТО у процесі законотворення. Це також слугує постійним нагадуванням про те, що міжурядові рішення, які приймаються в НАТО, остаточно залежать від політичної підтримки в руслі національних демократичних процесів. Парламентська асамблея НАТО має також широкі контакти з парламентами країн-партнерів, які надсилають своїх представників для участі у консультаціях та обговореннях [43, с.72].

Розвиток військового потенціалу, що необхідний для виконання пріоритетних завдань Альянсу: колективної і спільної безпеки, а також врегулювання криз. Це дає Альянсу змогу відігравати провідну роль у підтриманні безпеки в світі, зважаючи на світову фінансову кризу та виникнення нових геостратегічних викликів. Збройні сили НАТО завжди були сильною стороною альянсу — їхня підготовка, оснащення, оперативна сумісність та досвід — все це досягнення під керівництвом інтегрованої командної структури. Успіх військових операцій в Лівії, Афганістані та на Балканах, а також протидії піратству — все це наявні свідчення того, що Організація північноатлантичного договору не має собі рівних, коли йдеться про розгортання військових сил в рамках операцій та місій з метою гарантування безпеки і сприяння миру і стабільності в усьому світі [18, с.146].

Загальне керівництво військовою структурою НАТО здійснюється військовим комітетом, який є вищим військовим органом Альянсу і знаходиться у політичному підпорядкуванні Північноатлантичній раді. Комітет надає Альянсу консультативну допомогу з військових питань.

Військовий комітет - це вищий військовий орган Альянсу, який діє під політичним керівництвом Північноатлантичної ради, Комітету оборонного планування та Комітету ядерного планування і відповідає за всю військову діяльність в рамках НАТО. Військовий комітет надає рекомендації з військових питань Генеральному секретарю та найвищим політичним органам НАТО та надає вказівки з цих питань головнокомандуючим Об'єднаних сил. До складу комітету входять начальники штабів збройних сил держав-членів НАТО, які збираються щонайменше двічі на рік. Вони обирають голову Військового комітету, який очолює його повсякденну роботу та представляє комітет на засіданнях вищих політичних органів НАТО, даючи необхідні роз'яснення з усіх питань військового значення. На постійній основі Комітет складається з військових представників союзників, призначених начальниками штабів.

Військовий комітет також здійснює управління стратегічними командуваннями НАТО. Альянс має двох стратегічних командувачів: Верховного головнокомандувача об'єднаних збройних сил НАТО в Європі, штаб якого — SHAPE, знаходиться у Монсі (Бельгія), та Верховного головнокомандувача з питань трансформації (SACT), зі штабом в Норфолку штат Вірджинія (США) [7, с. 100].

Головнокомандувач в Європі очолює об'єднане оперативне командування, якому підпорядковано збройні сили, виділені країнами-членами у розпорядження НАТО. Таким чином, він несе відповідальність за всі операції Альянсу, незалежно від місця їхнього проведення, і водночас є командувачем збройних сил США в Європі.

Роль Верховного головнокомандувача з питань трансформації є суто функціональною. Він несе відповідальність за хід та результати процесу

трансформації збройних сил та оборонних ресурсів Альянсу, а також очолює об'єднане командування збройних сил США.

Розподіл повноважень між двома командувачами раніше здійснювався за географічною ознакою: Головнокомандувач у Європі керував європейськими операціями НАТО, а Головнокомандувач в Атлантиці відповідав за операції у регіоні Атлантичного океану. Спрощення військової командної структури було запропоноване і ухвалене під час Празького саміту в листопаді 2002 року. Це рішення віддзеркалює рішучі наміри Альянсу щодо розвитку оборонного потенціалу та підтримки готовності збройних сил на рівні, необхідному для виконання операцій із врегулювання криз, підтримки миру та гуманітарної допомоги у зоні традиційної відповідальності Альянсу та за її межами. На додаток було ухвалено рішення про створення сил реагування НАТО та празьке зобов'язання щодо розвитку оборонного потенціалу Альянс [44, с.59].

Військовий комітет має підпорядкований йому об'єднаний Міжнародний військовий штаб.

Міжнародний військовий штаб забезпечує діяльність Військового комітету і є його виконавчим органом, що стежить за точним і ретельним виконанням всіх директив і рішень комітету. Він також розробляє плани та загальні рекомендації з військових питань, переданих на розгляд НАТО національними органами або органами, командувачами чи установами Альянсу. До складу Міжнародного військового штабу входять відділи: розвідки, планування, політики, оперативний, матеріально-технічного забезпечення і ресурсів, зв'язку й інформаційних систем, озброєнь і стандартизації. Директор Міжнародного військового штабу має звання генерал-лейтенанта і затверджується на підставі рішення Військового комітету.

Об'єднана військова структура НАТО складається з мережі вищих і нижчих військових командувань, яка охоплює всю зону дії Північноатлантичного Договору. Об'єднані збройні сили Альянсу (ОЗС)

покликані гарантувати безпеку і територіальну цілісність держав-членів, підтримувати стабільність і баланс сил у Європі, сприяти врегулюванню криз і загалом забезпечувати оборону всього регіону, на який поширюється дія Північноатлантичного договору [54, с.11].

Об'єднана військова структура Альянсу є інструментом, що забезпечує переваги колективної оборони і переваги щодо економії ресурсів. Головними характеристиками об'єднаної структури є спільне планування збройних сил та оперативне планування, багатонаціональні формування, розміщення військ поза межами їх національних територій, спільні стандарти у військовій техніці, матеріально-технічному забезпеченні та військовій підготовці, процедурі консультацій тощо. До об'єднаної військової структури Альянсу належать війська всіх держав-членів НАТО, за винятком Ісландії (яка взагалі не має армії), а також Франції та Іспанії, до яких застосовуються окремі угоди про співробітництво і координацію.

Збройні сили НАТО поділяються на три категорії: сили негайного і швидкого реагування, головні сили оборони і сили нарощування. У ході розпочатого у 90-х роках, коли розпочався перехід з нової структури збройних сил Альянсу та вдосконалення системи військового командування, стратегічну сферу дії Північноатлантичного Договору було поділено між двома Головними командуваннями НАТО (в Європі і в Атлантиці) та Регіональною канадсько-американською групою планування [60, с.38].

Штаб верховного головнокомандувача Об'єднаними збройними силами НАТО в зоні Атлантичного океану (розташований у м. Норфолк, США) має стратегічну зону дії, що простягається від узбережжя Північної Америки до прибережних вод Європи і Африки, у тому числі Португалії, та від Північного полюсу до тропіка Рака. Компетенція Регіональної канадсько-американської групи планування поширюється на північно-американську стратегічну зону. Реорганізація системи військового командування та командних структур, розпочата у зв'язку зі змінами середовища безпеки в Європі, продовжується.

Штаб Верховного головнокомандувача Об'єднаними збройними силами НАТО у Європі знаходиться у м. Касто в Бельгії і здійснює керівництво Головними регіональними командуваннями та штабами сил НАТО [44, с.61].

Генеральний секретар НАТО підтримує та спрямовує процес консультацій та прийняття рішень в усіх структурах Альянсу. Він є головою Північноатлантичної ради та головних комітетів НАТО і має значний вплив на процес прийняття рішень. Генеральний секретар може пропонувати питання для обговорень і використовувати свою посаду незалежного та неупередженого голови для спрямування обговорень на досягнення консенсусу в загальних інтересах Альянсу. Водночас Генеральний секретар не має повноважень одноосібно приймати рішення щодо політики Альянсу і може діяти від імені НАТО лише в межах, узгоджених урядами країн-членів. Він також є головним речником Альянсу і очолює Міжнародний секретаріат, що підтримує роботу країн-членів на рівні комітетів Альянсу [8, с.78].

Маючи таку розвинену структуру (рис.2.2.), Альянс досяг істотного успіху у забезпеченні наявності у НАТО потенціалу, необхідного для гарантування захисту цивільного населення, проведення операцій з врегулювання криз та зміцнення спільної безпеки. Це і проголошення про готовність проміжного потенціалу у галузі захисту від балістичних ракет. Це перший крок на шляху до створення системи ПРО НАТО, яка охоплюватиме територію усіх європейських країн — членів Альянсу, гарантуватиме захист цивільного населення і збройних сил від дедалі серйознішої загрози розповсюдження балістичних ракет на основі принципу неподільності безпеки країн Альянсу та солідарності в межах Альянсу, справедливого розподілу ризиків і витрат, враховуючи рівень загрози, надійність і технічну доцільність проекту. Також НАТО здійснює розгортання передової системи наземного спостереження, завдяки якій війська зможуть краще та у більшій безпеці здійснювати місії, які їй доручаються. У зв'язку з цим окремі країни Альянсу запровадили низку ініціатив з метою вдосконалення спільних систем розвідки, спостереження і збирання інформації. Також поширили повітряне

патрулювання на країни Балтії. Ця місія поряд з іншими операціями із повітряного патрулювання Альянсу над територією Європи, в рамках яких країни НАТО співпрацюють з метою підвищення безпеки та надання гарантій, є наочним прикладом солідарності в межах Альянсу. Досягли сталого успіху щодо розвитку низки військових спроможностей за рішеннями Лісабонського саміту, які мають першорядне значення для успіху наших операцій, таких як поліпшення захисту від кібернетичних нападів; поширення військово-повітряної системи командування та управління; вдосконалення розвідки, спостереження та обміну розвідувальними даними в Афганістані, а також протидії саморобним вибуховим пристроям. У світлі цих здобутків в НАТО поставили собі за мету досягти певних параметрів збройних сил у 2020 році: сучасних, сумісних, добре оснащених, високопрофесійних та добре навчених, під належним командуванням, здатних взаємодіяти із партнерами за будь-яких умов.

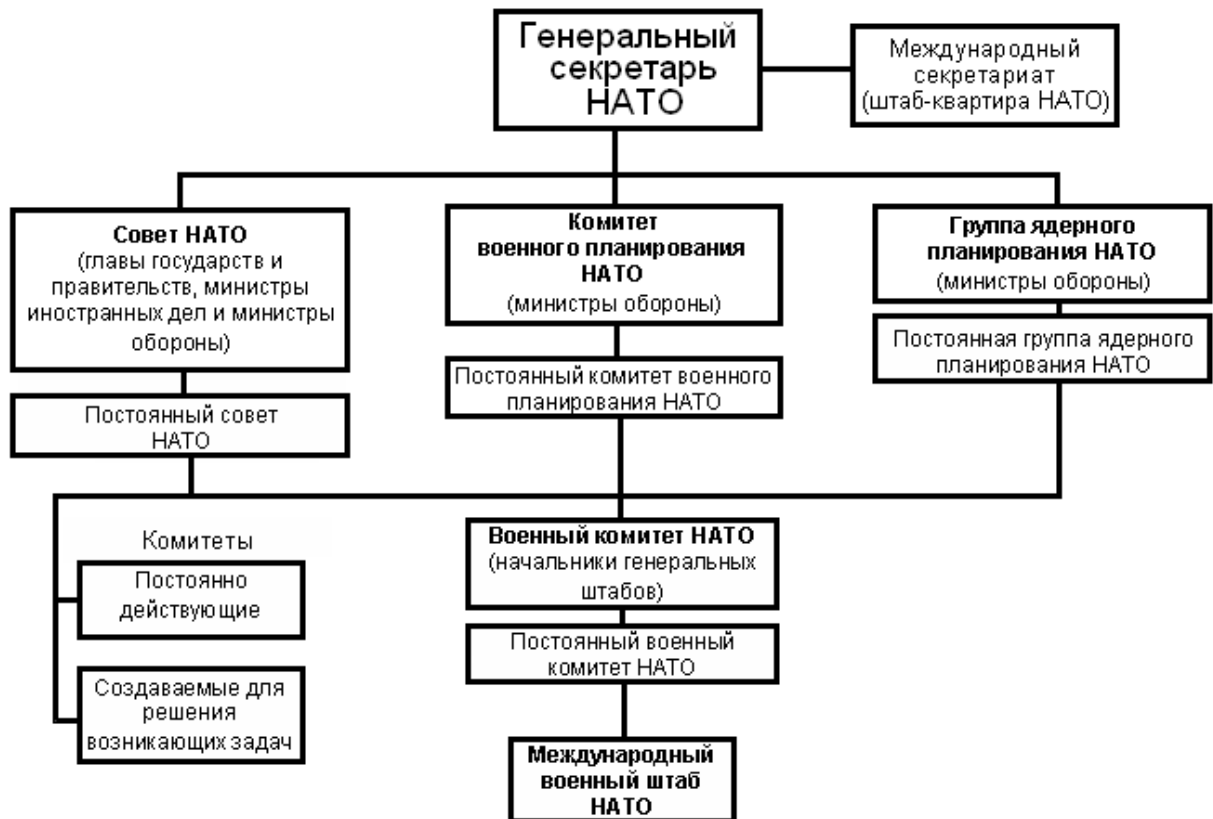

Рис. 2.2. Структура військово-політичної організації Північноатлантичного договору

Основоположну роль у цьому аспекті відіграватиме спроможність розвитку та надання збройним силам ресурсів, необхідних для успішного проведення операцій. Крім зусиль на національному рівні, а також чинних, перевірених часом форм багатонаціональної співпраці, зокрема в галузі стратегічних авіаперевезень та раннього повітряного виявлення і оповіщення, в НАТО шукають нові шляхи розвитку тіснішої співпраці з метою набуття та підтримання на належному рівні основного військового потенціалу, визначення пріоритетів щодо першорядних потреб і продовження консультацій щодо змін оборонного планування. Підтримання потужного ВПК в Європі та цілковите використання потенціалу співпраці в галузі оборонної промисловості в рамках Альянсу залишається необхідною передумовою для набуття необхідного військового потенціалу у 2020 році та в майбутньому.

Висновки до розділу 2

Трансформація НАТО є однією з найважливіших умов реалізації завдань Альянсу у галузі безпеки, основоположним з яких є гарантування свободи та безпеки усіх його членів згідно з принципами Статуту ООН, її мета – зміцнити здатність Альянсу протидіяти існуючим та новим безпековим загрозам ХХІ-го століття, включаючи надання повністю підготовлених та здатних до розгортання сил, які можуть виконувати повний спектр військових операцій та місій на своїй території та поза її межами, по її периметру та на стратегічній відстані.

Трансформація НАТО є тривалим і безперервним процесом, оскільки у політичному, економічному, соціальному середовищі, а також у сфері безпеки постійно відбуваються зміни, які часто створюють для Альянсу труднощі та вимагають прийняття складних рішень.

Після закінчення «холодної війни», можна визначити три етапи трансформації Альянсу: перший – від початку 90-х років ХХ ст. до 11 вересня

2001 року; другий – з 11 вересня 2001 року до початку агресії РФ проти України; третій – з березня 2014 року по сьогодні.

Основними напрямками трансформаційних процесів Альянсу в цілому є реформування військових командних структур, військова та військово-політична трансформація.

Штаб-квартира НАТО знаходиться в Брюсселі, і є політичним штабом НАТО. В ній розміщуються постійні представництва та національні делегації, Генеральний секретар, співробітники Міжнародного секретаріату, національні воєнні представники, Голова Військового комітету та Міжнародний військовий штаб, а також низка створених Альянсом установ.

Отже, структура НАТО є досить розгалуженою, що саме і забезпечує таку ефективну і стабільну роботу цієї організації. Північноатлантичний Союз втілює в себе трансатлантичне партнерство між європейськими членами НАТО і Сполученими Штатами Америки і Канадою, спрямоване на укріплення миру і стабільності у всій Європі. Цілі партнерства між європейськими і північноамериканськими членами союзу є, перш за все, політичними, з опорою на спільне планування оборони, військове співробітництво і на співробітництво і консультації в економічній, науковій, екологічній та інших відповідних сферах.

Рішення в НАТО приймаються на основі консенсусу, після переговорів і консультацій між країнами-членами. НАТО, як багатонаціональна міждержавна асоціація вільних і незалежних держав, не має функцію наднаціональних повноважень або формування політики поза залежністю від її членів. Тому рішення прийняті НАТО - це рішення, які приймаються всіма її країнами-членами.

РОЗДІЛ 3.

АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ НАТО В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Стратегія глобалізації НАТО: принципи, цілі, завдання, механізми реалізації

Світ початку XXI ст. вражає своєю багатогранністю й суперечливістю. У ньому одночасно розгортаються полярно-векторні процеси, у яких суб'єкти міжнародного права формують різноякісні і різнопланові системи захисту. Особливу вагу для стабільності сучасних міжнародних відносин має поєднання системи міжнародної безпеки з національною безпекою, що включає і право суверенітету – рівновагу прав держав на захищеність і недоторканність своїх територій. Дії міжнародного права традиційно зупинилися на кордонах суверенної держави, у межах якої все підкорялось її юрисдикції. Отже, з принципу захисту суверенітету походить і принцип невтручання як зобов'язання інших суб'єктів не втягуватися у внутрішні справи держави без згоди останньої.

Запорукою миру та стабільності у Східній Європі є своєчасне виявлення, попередження і нейтралізація загроз у кожній із країн та в регіоні в цілому, загроз як військових так і неконвенційних або гібридних. Останні набули особливої актуальності зпочатком агресії Росії проти України, яка по суті ґрунтується на використанні методів гібридної війни. Останні передбачають використання суспільства та його свідомості у процесі досягнення поставлених агресором цілей. Відповідно, населення, перебуваючи під постійним інформаційним впливом, потребує захисту від таких гібридних викликів і загроз.

НАТО більш деталізовано підходить до стратегічних комунікацій, акцентуючи увагу на воєнно-безпековій складовій. Активний розвиток

стратегічних комунікацій в Альянсі розпочався з його операції в Афганістані та був розширений на усю діяльність НАТО [13, с.72].

Сьогодні НАТО як ключовий елемент європейської та євроатлантичної безпеки адаптується до змін у сучасному безпековому середовищі. На зміни в Альянсі найбільше вплинула російська агресія проти України, а також події на Близькому Сході і в Північній Африці. Наочною демонстрацією того, як на НАТО вплинули зазначені події, є обсяг щорічних звітів Генерального секретаря НАТО. Якщо звіт за 2014 р. нараховував лише двадцять чотири сторінки, то всі наступні звіти за обсягом значно перевищують його і коливаються від ста двадцяти до ста тридцяти шести сторінок [75, с.96].

Підвалини сучасної адаптації НАТО заклав саміт в Уельсі 2014 р. На саміті главами держав та урядів, які брали участь у засіданні, затвердили план НАТО щодо забезпечення готовності. Цей план є відповіддю Альянсу на зміни в безпековому середовищі і містить заходи, необхідні для того, щоб НАТО могла повною мірою розв'язувати проблеми безпеки, з якими він може зіткнутися [78, с.37]. Зрозуміло, що всі напрями адаптації є важливими.

Сили реагування НАТО створені у 2002 р., але тільки після російської агресії проти України вони почали перетворюватися на повноцінні багатонаціональні сили, здатні оперативно реагувати на весь спектр викликів безпеці. У 2014 р. на саміті в Уельсі вирішено підвищити оперативність Сил реагування НАТО та створити в їх складі Об'єднані оперативно-тактичні сили дуже високої готовності. Із цього часу Сили реагування НАТО зросли з 13 000 до майже 40 000 особового складу. Об'єднані оперативно-тактичні сили дуже високої готовності нараховують 5 000 осіб, основою у 2019 р. була німецька 9-та Панцерлербригада. Нідерланди і Норвегія надавали підтримку німецькому контингенту за допомогою авіаційних та механізованих підрозділів [75, с.109]. Загальне командування Силами реагування НАТО здійснює Верховний головнокомандувач об'єднаних збройних сил НАТО в Європі. Рішення ж щодо застосування Сил реагування НАТО приймає Північноатлантична рада – найвищий політичний орган НАТО.

Питання кіберзахисту уперше на офіційному рівні в НАТО почали обговорювати ще на Празькому саміті 2002 р. Перша ж політика з кіберзахисту з'явилася в Альянсі лише у 2008 р. На саміті в Уельсі у вересні 2014 р. союзники схвалили нову політику кіберзахисту і затвердили відповідний план дій. Зокрема, зазначено, що кібернапади можуть досягати такого рівня, який загрожуватиме національному та євроатлантичному процвітання, безпеці і стабільності. Їх вплив може бути таким само руйнівним для сучасних суспільств, як і звичайні збройні напади. Кіберзахист визнано частиною основного завдання НАТО в забезпеченні колективної оборони. Рішення про застосування статті 5 унаслідок кібернападу буде приймати Північноатлантична рада на індивідуальній основі в кожному конкретному випадку [20, с.107].

На саміті в Брюсселі у 2018 р. лідери країн-членів Альянсу домовилися створити новий центр операцій у сфері кіберпростору як частину посиленої командної структури НАТО. Центр забезпечить ситуаційну обізнаність та координацію операційної діяльності НАТО в кіберпросторі. Союзники також погодилися, що НАТО може використовувати національні кібернетичні можливості для своїх місій та операцій. Сьогодні триває робота з перетворення кіберпростору на сферу операцій НАТО, у тому числі за допомогою навчальної підготовки та навчань. Під час навчань фахівці з кіберзахисту з усього Альянсу перевіряються на здатність захистити мережі НАТО і окремих країн. Метою подібних навчань є удосконалення координації і співпраці між НАТО і членами Альянсу, посилення здатності захищати кіберпростір Альянсу і проводити в ньому відповідні операції.

Кіберзахист є важливою галуззю співпраці НАТО з ЄС. Співробітники НАТО і ЄС все активніше проводять спільні навчання, що містять елементи кіберзахисту. Після того як у 2016 р. керівники НАТО і ЄС підписали спільну декларацію, обидві організації обмінюються детальними даними про свої підходи до врегулювання кризових ситуацій у кіберпросторі [21, с.47].

Об'єднана розвідка, спостереження та рекогностування виконує стратегічно важливу функцію, забезпечуючи наявність належної інформації і розвідувальних даних, щоб у такий спосіб військове і цивільне керівництво мало повну картину ситуації для ухвалення рішень.

У короткотерміновій перспективі зусилля у сфері об'єднаної розвідки, спостереження та рекогностування зосереджено на тому, щоб краще поєднати наявні ресурси й оптимізувати обмін інформацією, на повну силу використавши систему наземного спостереження Альянсу, внутрішні ресурси НАТО, а також удосконалити об'єднану розвідку, спостереження та рекогностування як на рівні НАТО, так і в окремих державах-членах. Система наземного спостереження Альянсу складається з безпілотних літаків Глобальний яструб (Global Hawk). Ця програма є показовим прикладом вагомості трансатлантичного співробітництва, адже участь у ній беруть 15 держав-членів Альянсу, а саме: Данія, Болгарія, Естонія, Чеська Республіка, Німеччина, Латвія, Італія, Литва, Норвегія, Люксембург, Польща, Словаччина, Румунія, США і Словенія [9, с.37].

Наземна система спостереження Альянсу стане першою системою розвідки, спостереження та рекогностування НАТО, що належить і використовується НАТО. Надаючи можливість контролювати і контролювати все, що відбувається на землі, ця система забезпечить Альянсу та його членам всебічне розуміння ситуації на землі. Наземна система спостереження Альянсу забезпечить спостереження за великими районами району за допомогою дистанційно керованих літаків, здатних працювати на значній відстані за будь-яких погодних умов та будь-якого освітлення. Завдяки найсучаснішим радіолокаційним датчикам система наземного спостереження Альянсу зможе виявляти та постійно відстежувати будь-які рухомі об'єкти та забезпечувати радіолокаційні обстеження цікавих районів як на суші, так і в морі, доповнюючи потенціал -діапазон радіолокаційного виявлення та управління. (AWACS) НАТО.

Флот літаків АВАКС забезпечує командування й управління в повітрі, повітряне й морське спостереження, а також управління бойовим простором. Хоча флот літаків АВАКС НАТО несе службу понад тридцять п'ять років, він неодноразово підлягав модернізації, залишаючись передовим за технічним оснащенням відповідно до сучасних вимог. Сьогодні літаки АВАКС зазнають модернізації, яка покликана поліпшити механізми виявлення й обміну інформацією. Здійснюється заміна аналогового обладнання, забезпечуючи відповідність нормам у галузі контролю повітряного руху й умовам польотів, що розширить доступ літаків системи АВАКС до міжнародного повітряного простору [11, с.53].

У 2017 р. у штаб-квартирі НАТО в Брюсселі створюється нове Об'єднане управління розвідки і безпеки, завданням якого є надання точного аналізу розвідувальних даних у режимі реального часу керівництву Альянсу з метою прискорення процесу ухвалення рішень. У новому Управлінні працюють цивільні й військові аналітики. Відколи створено управління, обсяг розвідувальної інформації НАТО збільшився більш ніж на 40 %, а відділ аналізу гібридних загроз і відділення розвідки з питань тероризму сприяли вдосконаленню здатності відстежувати й аналізувати гібридні загрози та терористичну діяльність [75, с.117].

Серед інших напрямів адаптації слід згадати розгортання чотирьох багатонаціональних бойових групи на території Естонії, Латвії, Литви і Польщі під проводом Великої Британії, Канади, Німеччини і США, реформування військової командної структури Альянсу, створення багатонаціонального регіонального командування сил спеціальних операцій. Перед обличчям новітніх викликів безпеці в Чорноморському регіоні збільшено присутність НАТО на південно-східному кордоні Альянсу (розгортання багатонаціональної навчальної бригади, а також збільшення присутності в Чорноморському регіоні військово-повітряних і військовоморських сил). НАТО також узгодила пакет заходів із поліпшення інформованості про ситуацію в Чорноморському регіоні й вирішила посилити

підтримку Грузії та України в таких галузях, як: підготовка військово-морських сил і берегової охорони, портові візити, навчання та обмін інформацією [62, с.18].

НАТО є найуспішнішою і найпотужнішою організацією колективної оборони сучасності. Згідно з дослідженням інституту Брукінгза, за минулі п'ять століть існувало шістдесят три великих альянси, з яких лише десять проіснували понад сорок років [67, с.3]. У 2020 р. НАТО відсвяткувало сімдесят першу річницю з моменту створення і впевнено дивиться в майбутнє. Крім того, унікальність НАТО полягає в тому, що це не простий оборонний союз, а повноцінна міжнародна організація, яка передбачає військово-політичну інтеграцію своїх членів.

Говорячи про перспективи співробітництва України з НАТО, варто наголосити на такому. На саміті Альянсу у Варшаві у 2016 р. зазначено, що з 2014 р. масштаби співпраці НАТО з Україною на політичному рівні є безпрецедентними. Для співпраці використовуються такі механізми, як: Річна національна програма, Процес планування та огляду сил, Комплексний пакет допомоги (КПД) [66, с.7]. До КПД, крім програм з нарощування потенціалу та консультативної підтримки, входить низка трастових фондів. Наприклад, Цільовий фонд у галузі командування, управління, комунікацій і комп'ютеризації (С4) має на меті допомогти Україні реорганізувати й модернізувати структури Збройних сил України (ЗСУ) і потенціал у галузі командування, управління, комунікацій і комп'ютеризації. Як результат, підрозділи ЗСУ набувають оперативної сумісності з силами НАТО і можуть брати участь у навчаннях і операціях під проводом Альянсу, підвищуючи в такий спосіб власну боєготовність. Провідними країнами в рамках проєкту є Канада, Німеччина і Велика Британія. Агенція НАТО з питань зв'язку та інформації виступає в ролі виконавчої структури.

Трастовий фонд з медичної реабілітації допомагає пораненим військовослужбовцям отримувати необхідне лікування, а також надає медичним реабілітаційним установам України сучасне обладнання. Цей фонд

спрямований також на те, аби в Україні запрацювала стабільна система медичної реабілітації, яка б забезпечила тривале лікування. Починаючи з 2018 р. у межах фонду надається допомога щодо розробки навчальних програм, які були б визнані на міжнародному рівні, для підготовки таких фахівців, як протезист-ортопед і технікортопед, офіційно визнаних в Україні як професійні кваліфікації у 2016 р. Цільовий фонд кіберзахисту надає обладнання для підвищення стійкості України до кібератак, а фонд у галузі матеріально-технічного забезпечення і стандартизації підтримував поточну реформу системи матеріально-технічного забезпечення й стандартизації у ЗСУ, а також інших військових формуваннях [75, с.122].

Допомога НАТО та окремих країн Альянсу реалізується й шляхом практичної підготовки підрозділів та особового складу ЗСУ. Через таку підготовку з 2014 р. пройшли майже 20 тис. військовослужбовців ЗСУ. До кінця 2018 р. за стандартами НАТО підготовлено 13 батальйонних тактичних груп, а з 2019 р. започатковано підготовку бригад у повному складі [9, с.38].

На сучасному етапі розвитку жодна з країн-союзниць не може самотужки знайти достатню відповідь на виклики, що постають у сфері безпеки, саме тому міцні трансатлантичні зв'язки набувають особливого значення.

НАТО розробляє нову концепцію «Стимування та оборона для Євроатлантичного простору», яка має посилити спроможності Альянсу та зміцнити трансатлантичні зв'язки. Вона буде першим всеосяжним документом, у всіх просторах, на всіх напрямках на 360 градусів навколо, включаючи космос, гібридні та кібернетичні загрози, включаючи нові технології та більш традиційні загрози. Вона буде втілена в оперативні заходи НАТО, і враховуватиме досвід країн ЄС.

Ідея створення такої концепції була ухвалена міністрами оборони країн НАТО, і робота розпочалася за активної участі начальників штабів та військових експертів за підтримки Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО в Європі [11, с.54].

3.2. Перспективи створення нової стратегічної концепції НАТО

Північноатлантичний Альянс і Європейський Союз тісно взаємопов'язані: 22 країни входять як до Альянсу, так і до ЄС, де 90 відсотків європейського населення проживає на територіях НАТО. За цих обставин ЄС та НАТО повинні бути сумісними в аналізі та реагуванні на загрози, з якими стикаються обидві структури [11, с. 54].

Партнерство та співпраця з Європейським Союзом завжди мали особливе значення, і сьогодні воно зростає. НАТО та ЄС - є одними з найважливіших організацій у світі, які мають досвід і ресурси, доповнюють одна одну. І ніяке інше стратегічне партнерство не запропонує стільки переваг, включаючи операційні та фінансові. У Стратегічній концепції зазначається, що НАТО та ЄС можуть і повинні відігравати доповнюючу та взаємозалежну роль у підтримці міжнародного миру та безпеки в дусі повної взаємної відкритості, прозорості, взаємодоповнюваності та поваги автономії та інституційної цілісності обох організацій. Існує практична співпраця в операціях по всьому спектру антикризового управління, від скоординованого планування до взаємної підтримки безпосередньо в оперативних обставинах. Зокрема, у світлі певних політичних розбіжностей між країнами, розширення політичних консультацій включає в обговорення всіх питань, що становлять взаємний інтерес, з метою розробки спільної оцінки та перспектив. Обидві організації намагаються співпрацювати з метою розробки можливостей для мінімізації дублювання та підвищення економічної ефективності.

На виконання Стратегічної концепції зміцнення євроатлантичної безпеки через широкий спектр партнерських зносин із країнами та установами всього світу, Міністрами закордонних справ НАТО була розроблена та затверджена нова політика, яка робить залучення партнерів більш ефективним, більш прагматичним та більш гнучким. . Нова політика передбачає збільшення кількості консультацій щодо політики безпеки, що становлять спільний інтерес, більш простий і впорядкований набір

інструментів, а також роль партнерів у формуванні стратегії та прийнятті рішень стосовно операцій, в яких вони беруть участь. Згідно з новою політикою, НАТО розвиватиме політичний діалог та практичну співпрацю з будь-якою країною світу, яка поділяє та просуває інтереси Альянсу у міжнародному мирі та безпеці. НАТО також взаємодіє з ключовими світовими акторами на гнучкій та прагматичній основі [75, с.126].

Таким чином, Стратегічна концепція покликана надати чітку стратегію розвитку Альянсу в складній безпековій ситуації, зберігаючи при цьому основний принцип колективної оборони, активну участь у врегулюванні криз, підтримку міцних трансатлантичних зв'язків між союзниками та співпрацю з партнерами. Основна мета Стратегічної концепції - офіційно зобов'язати держави-члени брати активну участь у забезпеченні безпеки Союзу за допомогою операцій та місій. Але найскладнішим є процес прийняття політичного рішення щодо необхідності певної операції чи місії.

В рамках Механізму посиленого співробітництва між ЄС та НАТО в даний час існує три основні сфери співпраці з країнами-партнерами: зберігання та безпека боєприпасів, кібербезпека та стратегічні комунікації. Ці спільні зусилля посилять стійкість партнерів, що не входять до Альянсу, до потенційної агресії та полегшать їх процес реформ. Третій звіт про хід переліку спільних пропозицій, затверджений ЄС та НАТО 6 грудня 2016 року та оновлений 5 грудня 2017 року [3], визначає обмін інформацією та обговорення форматів подальшої співпраці на Сході, Півдні та Заході. Балкани. Обмін інформацією, включаючи неофіційні консультації з питань персоналу між трьома пілотними країнами (Республіка Молдова, Боснія і Герцеговина, Туніс), також матиме місце й для Йорданії, Грузії та України [75, с. 129].

Розвивається співпраця щодо стратегічних комунікацій між ЄС та інституціями НАТО. Особливо виділяється співпраця між Робочими групами стратегічних комунікацій ЄС та Центром досконалості стратегічних комунікацій НАТО в Ризі (NATO Strategic Communications Centre of

Excellence) [58, с.51]. Тому важливо розвивати тристоронню співпрацю України з обома організаціями.

Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам (Гельсінкі, Фінляндія) сприяє більш тісній координації між ЄС і НАТО з протидії гібридним загрозам, включаючи їх інформаційну складову - пропаганду та дезінформацію. Обидві організації проводять спільні наради, беруть участь у заходах Центру, присутні на засіданнях Керівного комітету Центру, залучаються до навчань і тренувань. Під егідою Центру були розроблені рекомендації для подальшого посилення співпраці між ЄС і НАТО, де стратегічні комунікації були однією із п'яти сфер.

В даний час Офіс НАТО очолює координаційну групу донорів для сектору безпеки та оборони та тісно співпрацює з Дорадчою місією ЄС з питань стратегічних комунікацій в Україні, а Центр інформації та документації НАТО проводить спільні тренінги. Персонал НАТО також співпрацює з Групою підтримки ЄС щодо України, зокрема з метою визначення конкретних проєктів, включаючи сферу стратегічних комунікацій [52, с. 111].

У 2010 р. Центр глобальних досліджень "Стратегія XXI" у співпраці з НАТО реалізував проєкт "Енергетичні ресурси та інфраструктура їх доставки: потенціал для непрофільного використання в Європі" («Energy resources and their delivery infrastructure: the potential for inappropriate operation in Europe»). В рамках цього проєкту було проведено аналіз основних на той час документів Російської Федерації: Стратегії національної безпеки, Військової доктрини, Енергетичної стратегії Російської Федерації та інших, а також дій Російської Федерації під час газової кризи 2009 року. Деякі ключові висновки, зроблені в 2010 році, актуальні й сьогодні. Як справедливо зазначено у Глобальній стратегії ЄС, затвердженій у 2016 році, "тероризм, гібридні загрози, економічна нестабільність, зміна клімату та незахищеність постачання енергії є загрозою для наших громадян та регіону сьогодні". [48, с. 4].

У 2019 році лідери країн-членів НАТО доручили генеральному секретарю Єнсу Столтенбергу прицільно зайнятися підготовкою стратегії Альянсу до 2030 року - «НАТО 2030».

У березні 2020 року міністри закордонних справ країн НАТО завершили дводенну зустріч. На порядку денному були такі питання, як відносини з Росією, адаптація Альянсу до нових умов безпеки або ситуація в Афганістані. Генеральний секретар Єнс Столтенберг заявив, що однією з глобальних проблем, з якими стикається НАТО є зростання впливу Китаю, який наближається до простору Альянсу, через значні інвестиції в інфраструктуру країн-союзників в Європі, включно й країни Чорноморського регіону.

Генеральний секретар НАТО сказав, що в даному випадку Китай не є ворогом, а конкурентом і це ще один аргумент на підтримку ідеї зміцнення глобальної ролі Північноатлантичного альянсу. «Китай має другий за величиною оборонний бюджет у світі та інвестує значні кошти у цій сфері», - сказав Єнс Столтенберг, додавши, що Пекін не дотримується прав людини, агресивно ставиться до інших країн і все частіше бере участь в систематичному змаганні з іншими країнами. Тому, на думку генерального секретаря НАТО, демократії з однаковими принципами повинні працювати разом, для просування спільних інтересів, захисту спільних цінностей, для зміцнення стійкості своїх суспільств, економік та установ та підтримки порядку, заснованого на правилах.

Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг розпочав процес обговорення, як посилити Північноатлантичний альянс і зробити його здатним відповідати на виклики завтрашнього дня. «Це можливість подумати, де ми бачимо наш Альянс за 10 років, і як він продовжить тримати нас у безпеці у більш непевному світі», - зазначив генсек. «Моє бачення «НАТО-2030» - це не перезапуск НАТО. Йдеться про те, як посилити наш і так сильний Альянс», [11, с. 55]- наголосив Столтенберг.

Зосередитися він планує на трьох завданнях: «залишатися сильними у військовому плані, бути більш єдиними політично та перейти до більш

широкого глобального підходу». На думку Столтенберга, НАТО слід ще тісніше працювати з країнами, які поділяють такі самі погляди, як і Альянс. Як приклади він навів Австралію, Нову Зеландію, Південну Корею та Японію. Україну генсек окремо не згадав.

За словами Столтенберга, пандемія коронавірусної хвороби COVID-19 тільки посилила напруження у сфері безпеки в світі. Серед конкретних викликів він передусім назвав РФ: «Росія не послаблює свою військову діяльність». На другому місці він назвав терористичні організації, зокрема «Ісламську державу». «Посилення Китаю принципово змінює баланс сил у світі», [11, с. 56] - додав Столтенберг.

З іншого боку, на сесії, присвяченій Чорноморському регіону, міністри закордонних справ країн НАТО проаналізували стан безпеки та роль Альянсу в цій зоні з точки зору політики стримування та ефективної оборони, а також партнерських відносин. На цих переговорах були присутні й глави зовнішньополітичних відомств Грузії та України, країн, яким союзники вирішили посилити допомогу.

Міністром закордонних справ Румунії Богданом Ауреску було наголошено на тому, що відбувається погіршення ситуації в Чорноморському регіоні, викликаному збільшенням російської військової присутності та активізацією дій гібридного типу. За його словами, зусилля щодо посилення стримуючої та оборонної позиції НАТО в цьому регіоні мають бути продовжені. Він також наполягав на пильному моніторингу розвитку конфліктів, включаючи тривалі заморожені конфлікти, які можуть активізуватися та призвести до нестабільності у регіоні.

Як впливає із змісту документа «НАТО – 2030», то у ньому дуже чітко зафіксована зміна зовнішнього безпекового середовища, в якому оперує та оперуватиме НАТО до 2030 року.

На відміну від Стратегічної концепції Альянсу від 2010 року, де лише двічі згадувалися Україна та Грузія, а про партнерство з РФ – 13 разів, у цьому

документі Росію чітко ідентифікують як загрозу. Понад те – як найбільшу військову загрозу в євроатлантичному просторі.

Є також дуже чітка кваліфікація дій Росії у вигляді не лише неодноразових згадок про незаконну анексію Криму, але й про «вторгнення та окупацію частини Східної України».

Є зафіксоване розуміння не лише військових, але й гібридних загроз, і важливості адекватного реагування на них. Є пункт про неможливість повернення до *business as usual* з Росією. Є відображене на папері усвідомлення, що Росія намагається блокувати рух до НАТО тих країн, які прагнуть до нього вступити.

Є навіть згадка про порушення Росією безпекових запевнень, передбачених Будапештським меморандумом (зазвичай про цей меморандум говорять українці, західні партнери воліють самі не порушувати це питання).

В оприлюдненому документі є чітко підтверджена політика відкритих дверей – інша ключова рекомендація, яку різними каналами надсилали до представників робочої групи з Києва та Тбілісі [9, с. 39].

Також є важливим заклик до НАТО залишатися відданим рішенням Бухарестського саміту, в декларації якого, чітко і без жодних передумов йдеться про те, що Україна та Грузія будуть членами Альянсу.

Є пункт про неприпустимість того, щоб окремі країни-члени підривали роботу Альянсу, вносячи в його порядок денний політично вмотивовані зовнішні питання.

Хоча напряму Угорщина та її вже кількарічні спроби блокувати Комісію Україна-НАТО не згадуються, однак між рядків читається саме це.

Тим більше, що співголова робочої групи Вес Мітчелл за часів свого перебування на посаді заступника держсекретаря США багато уваги приділяв вирішенню цього питання, виступав своєрідним фасилітатором між Києвом та Будапештом.

Хоча Росію чітко і неодноразово визнають загрозою, у відповідь на цю загрозу пропонується той же підхід у стилі 2D - стримування (*deterrence*) та

діалог (dialog). Цей підхід старий і перевірений не лише Альянсом, але й окремими членами (зокрема США) [11, с.57].

Так само, враховуючи масштаби та різноманітність гібридних загроз, наскільки актуальною є відома стаття 5 Північноатлантичного договору як гарантія безпеки, яка забезпечує "мушкетерський" принцип захисту у разі збройного нападу на одного або декількох членів НАТО

Крім того, робиться висновок, що значно вищий рівень усвідомлення загрози, яку представляє Росія, не перетворюється автоматично на вищий рівень сприйняття ідеї України та членства Грузії в Альянсі.

Це помітно, зокрема, за відсутності окремої згадки про План дій щодо членства як наступний логічний крок на шляху до НАТО. Очевидно, що використання цієї аббревіатури в публічному документі не знайшло консенсусу серед членів робочої групи, до якої, слід зазначити, входили деякі прихильники відновлення відносин між своїми країнами та Росією.

Це попри той факт, що є посилання на Бухарестську декларацію, в якій ПДЧ виступає як наступний логічний крок до членства в Альянсі. А рекомендація щодо реалізації політики відкритих дверей говорить, що «НАТО має розширити свою допомогу партнерам, які заявили про своє бажання приєднатися до Альянсу, допомогти у розробці інструментів та здійснити реформи, необхідні для задоволення критеріїв членства, працюючи поруч, пліч-о-пліч з політичними, військовими, цивільними та адміністративними структурами партнерів »[9, с.40].

Не згадується про необхідність посилення присутності НАТО в Чорноморському регіоні. А разом - визнання України та Грузії невід'ємними складовими безпеки в регіоні.

Сусід України, який, схоже, не хоче посилювати роль НАТО в Чорному морі, висловився проти формулювання "Чорного моря". Це незважаючи на той факт, що власним інтересом НАТО є його присутність у Чорному морі, щоб бути співмірною з його присутністю в Балтійському морі, щоб усунути прогалини в обороні східного флангу.

В Україні ще є час працювати над просуванням деяких формулювань та позицій до моменту підготовки власне оновленої Стратегічної концепції.

Завдання зміцнити НАТО було дано Генеральному секретарю главами держав та урядів країн-членів НАТО на їх засіданні в грудні 2019 року. Йому допомагатиме в цьому група з 10 експертів на чолі з міністром внутрішніх справ Німеччини Томасом де Мезьєром. Американський дипломат Весс Мітчелл. Столтенберг представить результати дискусії на наступному саміті НАТО, запланованому на 2021 рік [11, с.59].

Висновки до розділу 3

Сьогодні міжнародна безпека розглядається в широкому контексті й охоплює не лише оборонні, але й соціально-політичні чинники, проблеми демократизації і стабільності в окремих державах і регіонах, формування дружніх стосунків, забезпечення умов для сталого розвитку. На перший план виступають колективна відповідальність та здатність протистояти новим загрозам безпеці - міжнародному тероризму, розповсюдженню зброї масового знищення, організованих злочинності, економічним та інформаційним загрозам.

З моменту прийняття чинної Стратегічної концепції НАТО на саміті в Лісабоні пройшло вже майже 10 років. За цей час в певній мірі трансформувалася архітектура міжнародної та євроатлантичної безпеки. Це пов'язано з досить великою кількістю подій, що вплинули на баланс сил в Євроатлантиці і на кордонах регіону: «Арабська весна», українська криза, американо-китайська торгова війна, крах Договору РСМД.

Пандемія корона вірусної хвороби посилила існуючі тенденції в області безпеки, що зачіпають інтереси Альянсу. Ці ключові тренди виступають наступним чином:

- 1) безперервна військова активність РФ;
- 2) розквіт ІДІЛ і інших терористичних угруповань;

3) пропаганда і дезінформація, здійснювана державами і недержавними акторами;

4) піднесення Китаю, повністю міняє баланс сил в світі, що призводить до запуску гонки за економічне і технологічну перевагу, виникнення загроз для відкритих товариств та індивідуальних свобод і посилення протистояння на ціннісному рівні.

Для «зміцнення політичного виміру» НАТО, який зіткнувся в останній рік з цілою низкою внутрішніх протиріч і жорсткою критикою з боку деяких членів, в червні 2020 р. генсек організації Йенс Столтенберг запустив аналітичний процес «НАТО-2030». Перед експертами поставлено завдання виробити концепцію, яка дозволить Альянсу адаптуватися до майбутніх змін в світі.

ВИСНОВКИ

Отже, проаналізувавши усе вищевикладене, можна зробити наступні висновки та узагальнення:

1. Здійснивши у першому розділі магістерської роботи дослідження теоретико-методологічних основ діяльності НАТО як організації колективної безпеки, було визначено, що Організація Північноатлантичного договору, НАТО або Північноатлантичний Альянс – міжнародна політично-військова організація, створена 4 квітня 1949 р. На даний час налічує 28 держав.

Головним принципом організації є система колективної оборони, тобто спільних організованих дій всіх її членів у відповідь на атаку з боку зовнішньої сторони.

Головною метою НАТО є захист свободи і безпеки всіх її членів політичними та військовими засобами відповідно до Статуту ООН. З самого початку існування Альянс працює над устанавленням справедливого і тривалого мирного порядку в Європі на засадах загальних демократичних цінностей, прав людини та верховенства права. Ця головна мета Альянсу наповнилась новим змістом по закінченні холодної війни, оскільки вперше у повоєнній історії Європи перспектива її досягнення стала реальністю. Альянс уособлює трансатлантичний зв'язок, який міцно поєднує безпеку Північної Америки з безпекою Європи. НАТО є практичним втіленням дієвих колективних зусиль, яких члени Альянсу докладають заради підтримки їх спільних інтересів.

Основоположним керівним принципом діяльності Альянсу є спільне зобов'язання суверенних держав та їх співробітництво у гарантуванні неподільної безпеки всіх членів НАТО. Україна посідає особливе місце в євроатлантичному просторі безпеки і є важливим та корисним партнером у справі розвитку стабільності та спільних демократичних цінностей. НАТО зобов'язується і надалі зміцнювати своє особливе партнерство з Україною на

засадах Хартії Україна – НАТО, що передбачає, зокрема, політичні консультації з питань, які становлять спільний інтерес, а також широкий спектр практичних заходів співпраці. Альянс продовжує підтримувати суверенітет і незалежність України, її територіальну цілісність, демократичний розвиток, економічне процвітання та її неядерний статус, які НАТО вважає важливими чинниками стабільності й безпеки в Центральній та Східній Європі, а також у Європі в цілому.

2. Здійснивши у другому розділі магістерської роботи аналіз НАТО як системи колективної безпеки було визначено, що трансформація НАТО є однією з найважливіших умов реалізації завдань Альянсу у галузі безпеки, основоположним з яких є гарантування свободи та безпеки усіх його членів згідно з принципами Статуту ООН, її мета – зміцнити здатність Альянсу протидіяти існуючим та новим безпековим загрозам ХХІ-го століття.

Після закінчення «холодної війни», можна визначити три етапи трансформації Альянсу: перший – від початку 90-х років ХХ ст. до 11 вересня 2001 року; другий – з 11 вересня 2001 року до початку агресії РФ проти України; третій – з березня 2014 року по сьогодні.

Штаб-квартира НАТО знаходиться в Брюсселі, і є політичним штабом НАТО. В ній розміщуються постійні представництва та національні делегації, Генеральний секретар, співробітники Міжнародного секретаріату, національні військові представники, Голова Військового комітету та Міжнародний військовий штаб, а також низка створених Альянсом установ.

Отже, структура НАТО є досить розгалуженою, що саме і забезпечує таку ефективну і стабільну роботу цієї організації. Північноатлантичний Союз втілює в себе трансатлантичне партнерство між європейськими членами НАТО і Сполученими Штатами Америки і Канадою, спрямоване на укріплення миру і стабільності у всій Європі. Цілі партнерства між європейськими і північноамериканськими членами союзу є, перш за все, політичними, з опорою на спільне планування оборони, військове

співробітництво і на співробітництво і консультації в економічній, науковій, екологічній та інших відповідних сферах.

3. Здійснивши у третьому розділі магістерської роботи аналіз перспектив створення нової стратегічної концепції НАТО, було визначено, що у новій стратегічній концепції Північноатлантичного союзу планується

розвиток стратегічних комунікацій за сприяння ЄС і НАТО необхідно перейти до практичних кроків.

В умовах гібридної війни Україна, ЄС і НАТО мають спільно працювати над захистом своїх інформаційних кордонів і гарантуванням інформаційної безпеки. Водночас Україні слід відштовхуватись не тільки від необхідності нинішньої потреби у захисті від російської пропаганди, але й підходити до цього питання комплексно, з перспективою побудови майбутнього інформаційного простору держави та власного національного наративу.

Інформаційна сфера має стати простором не тільки для допомоги НАТО та ЄС Україні, але й для перейняття і врахування на практиці знань і досвіду, який отримала Україна у протидії російській пропаганді, щоб спільно гарантувати інформаційну безпеку. Одним з напрямків співпраці України з ЄС і НАТО має стати підвищення рівня поінформованості населення сусідніх з Україною країн-членів обох організацій.

Концепція «НАТО-2030», є спробою адаптуватися до нової нормальності. Йенс Столтенберг пропонує рухатися по 3 напрямкам:

1) НАТО повинна залишатися сильною, з військової точки зору.

За задумом генсека це означає інвестування в збройні сили і в сучасні військові технології. Безпека, на його думку, буде основою для процвітання держав-членів НАТО;

2) Альянс повинен бути політично єдиним.

Столтенберг пропонує всім членам НАТО спільно обговорювати питання, що зачіпають інтереси союзників, включаючи ситуацію на Близькому Сході, глобальний контроль над озброєннями, наслідки зміни клімату. При цьому потрібно використовувати військові та невійськові,

економічні та дипломатичні інструменти. Альянс повинен залишатися на форумі для відвертого обговорення, навіть якщо не завжди зможе діяти;

3) НАТО потрібно більше глобальний підхід.

Якщо заклики до глобалізації функцій Альянсу в 2000-і рр. були пов'язані з необхідністю обґрунтувати вихід НАТО за межі зони географічної відповідальності в процесі проведення операцій і в зв'язку з загрозою міжнародного тероризму, то сьогодні це пояснюється зростаючим впливом КНР на світовій арені. Отже, на думку генерального секретаря Альянсу, для захисту демократичних цінностей та інститутів 2030 р потрібно налагодити ще тісніший зв'язок з Австралією, Новою Зеландією, Республікою Корея і Японією з питань космосу, кіберпростору, нових технологій і контролю над озброєннями.

НАТО повинна продовжувати реагувати на загрози і ворожі дії Росії політично єдиним, рішучим і послідовним чином, без повернення до звичайного взаємодії, що виключає зміни агресивної поведінки Росії та її повернення до повного дотримання норм міжнародного права. У разі загрози НАТО повинна продовжувати відповідати Росії ясністю і силою. З цієї причини союзники по НАТО повинні дотримуватися загальних керівних принципів, узгоджених в НАТО, при формулюванні національної політики безпеки і оборони щодо Росії і чітко і послідовно повідомляти про неподільність безпеки на євроатлантичному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева А.В. Расширение НАТО на Восток: региональный и глобальный аспекты. Автореф. дис. на соиск. учен. степ. к. пол.н./ СПб., 2015. 23 с.
2. Арабський Захід і НАТО // Політика і час. 2012. № 5. С. 40 – 46.
3. Арбатов А. НАТО – главная проблема для европейской безопасности. Независимая газета. 2019. URL: <https://www.yabloko.ru/Publ/Articles/arbato-33.html> (дата звернення: 10.10.2020).
4. Ахмедов Алпай Азер оглы Трансформация НАТО в условиях окончания «холодной войны»: Автореф. дис. на соиск. учен. степ, к.ист.н. / СПбГУ. СПб., 2001, 23 с.
5. Баймуратов М. О. Роль НАТО в становленні нової системи європейської безпеки // Вісник Одеського університету. 2019. № 2. С. 99 – 105.
6. Баландіна Н. Миротворча діяльність ООН: деякі питання методології дослідження та історіографії проблеми // Дослідження світової політики: Зб. наук.праць. К., 2014. С. 78 – 84.
7. Белашов В. Розширення НАТО: за і проти. Політика у США // Політика і час. 2020. №9. С. 35 – 44.
8. Бертрам К. Спасти дух НАТО. Европейский интерес в Альянсе // День. 2014. С. 1.
9. Бірюченко А. У відкритий суспільству інститут: [створення системи демократичного контролю за збройними силами як важлива вимога до країн– членів НАТО] // Політика і час. 2013. № 8. С. 88 – 92.
10. Богданович В., Мамачинський О. Нові кордони НАТО – лінія нового протистояння? // Політика і час. 2020. № 8. С. 53 – 59
11. Богомоллов О. Россия и Восточная Европа // Международная жизнь. № 4., 1994. С. 24 – 35.

12. Бодрук О. Європейські прагнення й американські можливості. Вплив взаємовідносин США та їх європейських партнерів на подальшу долю НАТО // Політика і час. 2014. № 3. С. 69 – 76.
13. Бруз В. С. ООН і врегулювання міжнародних конфліктів (Навч. посібник). К. : Либідь, 2015. 111 с.
14. Віднянський С. В. Зовнішня політика України в умовах глобалізації 1991 – 2013. Анотована історична хроніка міжнародних відносин. Київ; Генеза, 2014. 616 с.
15. Глинський-Васильєв Д. Ю. Проблема розширення НАТО у внутріполітичному процесі в США то Росії: М., 2014. 20 с.
16. Голуб Н. В., Клімкін П.А. Україна та міжнародні організації: Інформаційно–довідкове видання. К.: Кондор, 2013. 212 с.
17. Гончар Ю. Б. Маастріхт, США і європейська безпека // Питання нової та новітньої історії. К., 2015. № 41. С. 142 - 150.
18. Горбуліна В. П. Військово–технічна політика країн–членів НАТО: організаційні аспекти співробітництва України з Альянсом: Науково–інформаційний збірник, Випуск 10/ За заг. ред. К.: ДП "НВЦ «Євроатлантикінформ», 2015. 232 с.
19. Горбуліна В.П. Актуальні проблеми інтеграції України в НАТО: громадська думка та експертні оцінки: Збірник науково–аналітичних матеріалів, Випуск 4. Ч.2/ За заг. ред. К. : ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2015. 208 с.
20. Грищенко А. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін–т дослідж. миру. Укр. центр екон. і політ. дослідж. ім. О. Разумкова: Редкол.: / А. Грищенко (голов.ред.) та ін. К. : «Заповіт», 2019. 77 с.
21. Грищенко М. В., Клоков Є.В. Україна в ООН: участь у вирішенні найважливіших міжнародних проблем // Україна в європейських міжнародних відносинах. К., 2016. С. 107 – 117.

22. Гуменюк А. Г. Політико–правові основи миротворчої діяльності України // Актуальні проблеми міжнародних відносин. К., 2017. Вип.34, ч.1. С. 47 – 49.
23. Дмитрієв А.І., Дяченко В.І., Цюрупа М.В. Міжнародне гуманітарне право: філософсько–правова доктрина регулювання збройних конфліктів: У 4–х ч. Ч.2: Словник–довідник основних термінів і понять.: Навч. посіб. К. : Сфера, 2016. 137 с.
24. Ефимов Г.К. Устав ООН – інструмент мира. М. : Наук, 1986. 136 с.
25. Зверев А. Этнические и региональные конфликты в Евразии: в 3–х кн.: Кн. 2. Россия. Украина. Белоруссия. / Общ.ред. А.Зверев, Б.Коппитерс, Д.Тренин. М. : Весь мир, 1997. 222 с.
26. Зленко А. Миробудівництво починається й з України: Наша держава розглядає ООН як надійного гаранта своєї незалежності // Укр. газ. 2015. (№15). С. 3.
27. Золотова Л. Г. Політика США відносно Франції в зв'язку з її виходом із військових структур НАТО Том. гос. ун – т. Томськ, 1995. 20 с.
28. Иванов О. П. Позиции американской политической элиты по вопросу расширения НАТО на восток: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. к. пол.н./ Дипломат. Акад. МИД Рос. Федерации. М., 2018. 26 с.
29. Інтеграція нових членів та партнерів НАТО у військово–економічне співробітництво проти альянсу: висновки для України // Актуальні проблеми економіки. 2014. № 8. С. 81 – 90.
30. Казанцев Б. Новая стратегия НАТО вызывает серьезную озабоченность // Международная жизнь. № 2, 2016. С. 31 – 36.
31. Казанцев Б. Очевидний силовий крен НАТО: [Політика НАТО в Європі] // Международная жизнь. 2017. № 6. С.54 – 58.
32. Казанцев В. Нова стратегія НАТО викликає серйозну заклопотаність: [НАТО напередодні югославсько-косовської війни]. // Междунар. жизнь. 2011. №2. С. 31–35.

33. Камінський Є. На терезах європейської стабільності: до питання про розширення НАТО на Схід // Політика і час. 2020. №11. С. 22 – 28.
34. Караганов С. От расширения НАТО на Восток больше всех пострадает Украина // «Российская газета» — Федеральный выпуск № 4584 от 8 февраля 2008 г. URL: <https://ia-centr.ru/experts/iats-mgu/sergey-karaganov-ot-rasshireniya-nato-na-vostok-bolshe-vsekh-postradaet-ukraina/> (дата звернення: 10.10.2020).
35. Каспрук В. НАТО: контекст нового клімату світової безпеки // Сучасність. 2017. № 5. С. 77 – 89.
36. Ким Хван Хван Проблема створення «нових зон відповідальності» НАТО і російська зовнішня політика: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. к.пол.н. / Моск. гос. ин – т (ун – т) междунар. отношений МИД РФ. М., 2013. 27 с.
37. Концептуальні підходи до членства в НАТО: досвід держав–членів Альянсу: Науково–інформаційний збірник, Випуск 11/ За заг. ред. В.П. Горбуліна. К.: ДП "НВЦ «Євроатлантикінформ», 2015. 208 с.
38. Кофи А. Обновление на переходном этапе: Годовой доклад о работе Организации. Нью Йорк, 2017. 101 с.
39. Кочетков А.А. Інформаційна політика НАТО: концепція і реалізація: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. к. пол.н./ МГУ ім. М.В. Ломоносова. М., 2013. 26 с.
40. Крапивин А. В. Трансформация глобальных структур международной безопасности и Украина. Донецк – Луганск, 2016. 336 с.
41. Крапивин А. В., Володина М. А. политические проблемы международных систем и глобального развития. Донецк, 2018. 388 с.
42. Крапівін О., Тодоров І. Євроатлантична інтеграція України. Донецьк: Вебер, 2018. 329 с.
43. Круглов В. Куда движется НАТО. М.: Техника, 2017. 346 с.

44. Кудрявцев В. Б. Эволюция военно–политической стратегии НАТО на современном этапе (1967 – 1992 гг.) в контексте европейской безопасности. М., 1993. 50 с.
45. Курикін С. Ще раз про НАТО // Голос України. 2019. С. 3.
46. Курко М. Н. Нові тенденції в міжнародній миротворчій діяльності з використанням підрозділів цивільної поліції ООН. Запоріжжя, 2017. №3 (16). С. 3 – 7.
47. Макєєв С. А. Демони миру та боги війни: Соціальні конфлікти посткомуністичної доби. К.: Політична думка, 1997. 508 с.
48. Макнамара Р. Безрассудство политики США и НАТО в области ядерного оружия // Международная жизнь. 2015. № ¾. С. 89 – 117.
49. Малай В. Новые вызовы мировой безопасности: роль НАТО и его партнеров // Економічний часопис – XXI. 2015. № 9/10. С. 14 – 17.
50. Марасов М. Г. Військові аспекти забезпечення національної безпеки Росії в умовах розширення НАТО на схід: Автореф. дис. на соиск. учен. степ, к.пол.н. /Нижегор. Гос. Ун – т им. Н. И. Лобачевского. Нижній Новгород, 2016. 22 с.
51. Мартак К. Євроатлантична інтеграція: досвід Польщі і України. К. 2017. С. 109 – 111.
52. Мацейко Ю. М. Оновлення миротворчості ООН – нагальна вимога часу // Дипломатична академія України. Науковий вісник. К., 2015. Вип.3. С. 19 – 25.
53. Мацейко Ю. НАТО: нові можливості і нові небезпеки // Політика і час. 2014. №4. С. 9 – 17.
54. Мир та безпека у євроатлантичному регіоні. URL: <http://www.un.org/russian/peace> (дата звернення: 10.10.2020).
55. Міжнародні відносини та зовнішня політика. К.: Либідь, 2018. 622 с.
56. НАТО як міжнародна організація безпеки і оборони. URL: <http://siver.uct.ua/nato/4.2.1.ppt> (дата звернення: 10.10.2020).

57. Нова модель безпеки НАТО і ЄС: порівняльний аналіз можливостей забезпечення колективної безпеки // Зовнішні справи. 2017. № 11. С. 50 – 53.
58. Організація Північноатлантичного Договору: зміст і характер діяльності, утворення та розвиток Альянсу. URL: <http://carpathia.gov.ua/ua/127.htm> (дата звернення: 10.10.2020).
59. Орлов А. А. Проблемы взаимоотношений Испании с НАТО и другими военно – политическими институтами Запада: Автореф. дис. на соиск. учен. степ, к.ист.н. / Дипломат. Акад. МИД Рос. Федерации. М, 2018. 21 с.
60. Основні пріоритети імплементації Плану дій Україна–НАТО у 2008 році / Підготув. О.В. Семіков, В.М. Фурашев. К.: Знання України, 2018. 43 с.
61. Оцінка процесів інтеграції України в ЄС і НАТО: моделі діалогу органів влади з суб'єктами громадянського суспільства: Науково–інформаційний збірник, Випуск 18/ За заг. ред. В.П. Горбуліна. К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2016. 419 с.
62. Палій О. Європейська система безпеки не буває без НАТО // Політика і час. 2017. № 2. С. 37 – 39.
63. Перепелиця Г. М., Голопатюк Л. С., Гончаренко М. Т. Миротворча діяльність України: кооперація з НАТО та іншими структурами європейської безпеки / Нац. ін–т стратег. дослідж. при Адмін. Президента України, Корол. ін–т міжнар. справ. К.: Стилос, 2017. 313 с.
64. Петровский В. Миротворческая стратегия ООН // Междунар. жизнь. 2018. № 3. С. 3 – 9.
65. План дій щодо членства в НАТО (ПДЧ): (запроваджено 24 квітня 1999р. на саміті НАТО у Вашингтоні) // Віче. 2018. № 4. С. 2 – 6.
66. Результати імплементації Плану дій Україна–НАТО у першому півріччі 2008 року / Підготув. О.В. Семіков, В.М. Фурашев. К.: Знання України, 2018. 35 с.
67. Розанов А.А. НАТО и европейская безопасность / Розанов А.А. – Минск.: Завигар, 2014. –128 с.

68. Савчин Л. В інформаційному вакуумі: Інформація про круглий стіл на тему «Інтеграція України до ЄС і НАТО: як забезпечити суспільну підтримку?» // Зовнішні справи, 2018. №5. С. 14 – 15.
69. Сергеев В.В. Новая стратегия США в Афганистане (согласно речи президента США Б. Обамы) // Институт Ближнего Востока (электронный ресурс). 2009. С. 38 – 45.
70. Смолянчук В. Фактор НАТО у формуванні військової могутності української держави // Політика і час. 2015. №3. С. 24 –33.
71. Соскін О. І. Вступ до НАТО – стратегічний вибір України/ К.: Вид-во Інститут трансформації суспільства, 2008. 192 с.
72. Троцько В. В., Вещицький І. В., Акулов С. О. Аналіз завдань, військових контингентів в сучасних міжнародних миротворчих операціях // Збірник наукових праць. – Національний н.-д. центр оборонних технологій і воєнної безпеки України. К., 2017. Вип.12. С. 47 – 52.
73. Троцько В. В., Плющ О. Г., Троцько Л. Г. Аналіз можливостей міжнародних організацій щодо здійснення сучасної міжнародної миротворчої діяльності в регіоні Центральної та Східної Європи // Збірник наукових праць, – Національний н.-д. центр оборонних технологій і воєнної безпеки України. К., 2016. Вип.12. С. 53 – 57.
74. Україна 2020 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку / Монографія Нац. ін-ту стратегічних досліджень і Нац. ін-ту українсько-російських відносин. К. : НІСД, 2019. 384 с.
75. Фелкенрат Р. Європейська безпека і НАТО // Нац. безпека і оборона. 2019. № 7. С. 33.
76. Храбан І. У рамках євроатлантичного партнерства, НАТО, ЄС та європейська оборонна політика // Політика і час. 2018. № 1. С. 64 – 72.
77. Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика України. Київ: Либідь, 2016. 712 с.
78. Шахов А. Современное мироустройство как источник военных конфликтов // Власть. 2015. № 1. С. 34 – 38.

79. Шкідченко В. Військові, які несуть мир: [Діяльність укр. миротворців у нових умовах /Бесіду вела Н.Печоріна] // Уряд.кур'єр. 2016. С. 7.
80. Штоль В. В. Роль и место в системе европейской и международной безопасности в условиях глобализации. М.: Научная книга, 2016. 352 с.
81. Штоль В.В. Новая парадигма НАТО в эпоху глобализации. М.: Культура, 2013. 67 с.
82. Ядро позиции составляет НАТО и Россия, Дж. Робертсон генеральный секретарь НАТО // Международная жизнь. 2013. № 1. С. 47 – 51.
83. Asmus R. The New Transatlantic Project. // Policy Review, 2012. P. 7.
84. David G. NATO's Eastern Dilemmas/ Ed. Haglund et al. Boulder, etc.: Westview Press, 2014. 231 p.
85. Gordon P. Allies at War: America, Europe and the Crisis over Iraq N.Y., 2014. P. 35.
86. Pierre Lellouche. Legitime defense. Paris: Editions Patrick Banon, 2016. 355 p.
87. Solomon G The NATO Enlargement Debate. L, 1998 P. 10.
88. Yost D. NATO transformed the Alliances new roles in international security. L., 2017. P. 105.